

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Reetta Vastamäki

Suomalaisten taloudellisen lukutaidon merkitys vakuutusosaamiseen

Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö
Taloustiede pro gradu
Kauppatieteiden Koulutusohjelma

Vaasa 2020

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Reetta Vastamäki		
Tutkielman nimi:	Suomalaisten taloudellisen lukutaidon merkitys vakuutusosaamiseen		
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri		
Oppiaine:	Taloustiede		
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi		
Valmistumisvuosi:	2020	Sivumäärä:	73

TIIVISTELMÄ:

Tämä tutkimus käsittelee taloudellisen lukutaidon vaikutusta vakuutusosaamiseen. Taloudellinen lukutaito on ollut viime vuosina isossa roolissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Yksilöiden taloudellisen lukutaidon kehittämistä on pidetty tärkeänä, koska rahoitusmarkkinat ovat jakautuneet ja valtioiden järjestämät eläkejärjestelmät ovat monessa maassa heikentyneet. Näin ollen yksilön vastuu omasta taloudesta ja sen tulevaisuudesta on korostunut. Vakuutusosaaminen on ollut uusi osa taloudellisen lukutaidon tutkimuksia niin Suomessa kuin maailmalla. Vakuutusilla ja niiden ymmärtämisellä henkilöt pystyvät varautumaan ja ymmärtämään riskejä, jotka saattaisivat heilauttaa yksilön taloutta merkittävästi. Tämä tutkimus perustuu vuonna 2014 tehtyyn tutkimukseen suomalaisten taloudellista lukutaidosta, jossa on kartoitettu lisäksi vastaajien vakuutusosaamista. Tutkimusongelma on ”miten taloudellinen lukutaito vaikuttaa vakuutusosaamiseen”. Teoriassa käsitellään ensin taloudellisen lukutaidon määritelmää ja mittaamista sekä tarkastellaan aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Tämän jälkeen teoriassa siirrytään vakuutusosaamiseen, jossa käsitellään ensin yhteiskunnan tarjoamia sosiaalivakuutuksia Suomessa ja sen jälkeen vapaaehtoisia vakuutuksia. Lopuksi tarkastellaan vakuutusosaamisesta tehtyjä aiempia tutkimuksia Suomessa ja ulkomailla. Tutkimus on toteutettu kvantitatiivisena tutkimuksena, ja regressioanalyysien avulla tarkastellaan taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen yhteyttä. Analyyseissä tutkittiin myös vastaajien iän, sukupuolen, koulutuksen ja tulotason vaikutusta osaamiseen. Tuloksesi saatiin, että taloudellinen lukutaito on merkittävä selittävä tekijä vakuutusosaamisessa. Mitä paremmin vastaaja oli vastannut oikein taloudellisen lukutaidon kysymyksiin sitä paremmin hän osasi vastata oikein vakuutusosaamista mittaaviin kysymyksiin. Miesten vakuutusosaaminen oli korkeammalla tasolla kuin naisten. Korkeasti koulutetut sekä paremmin ansaitsevat omasivat korkeamman vakuutusosaamisen. Vastaajan iällä ei havaittu olevan merkittävää vaikutusta vakuutusosaamiseen. Eri maissa on aloitettu viranomaistoimin kehittää strategioita kansalaisten talousosaamisen parantamiseksi. Myös Suomessa on otettu taloudellisen lukutaidon ja siihen sisältyvän vakuutusosaamisen kehittäminen laajempaan yhteiskunnalliseen tarkasteluun, ja Suomen Pankki on alkanut hoitaa kotitalouksien talousosaamisen kehittämisen koordinoitua.

AVAINSANAT: Taloudellinen lukutaito, talous, taloudellinen tietämys, talouspolitiikka, vakuutus, vakuutusosaaminen

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Taloudellinen lukutaito	8
2.1	Taloudellisen lukutaidon mittaaminen	9
2.2	Taloudellinen lukutaito Suomessa	11
2.3	Taloudellinen lukutaito kansainvälisesti	18
3	Vakuutusosaaminen	23
3.1	Sosiaalivakuutukset Suomessa	23
3.2	Yksityisvakuutusten perusteet	25
3.3	Vakuutusosaaminen Suomessa	27
3.4	Vakuutusosaaminen kansainvälisesti	31
4	Tutkimus	37
4.1	Kvantitatiivinen tutkimus	37
4.2	Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	38
4.3	Aineisto	40
4.4	Tutkimusmenetelmä	41
5	Tulokset	43
5.1	Kontrollimuuttujat	43
5.2	Taloudellinen lukutaito	44
5.3	Vakuutusosaaminen	46
5.4	Regressioanalyysit	48
6	Yhteenvedo	63
	Lähteet	68

Taulukot

Taulukko 1 Taloudellisen turvallisuuden neliportainen malli (Havakka ja muut, 2016, s. 11).	24
Taulukko 2 Kontrollimuuttujien jakaumat.	43
Taulukko 3 Taloudellisen tietämyksen vastausten jakaumat.	44
Taulukko 4 Taloudellisen tietämyksen oikein vastanneiden jakaumat.	45
Taulukko 5 Vakuutusosaamisen vastausten jakaumat.	46
Taulukko 6 Vakuutusosaaminen oikein vastanneiden jakaumat.	47
Taulukko 7 Regressiotaulukko vakuutusksymyksestä vakuutuksen tarkoitus.	49
Taulukko 8 Regressiotaulukko vakuutusksymyksestä omavastuun merkitys.	51
Taulukko 9 Regressiotaulukko vakuutusksymyksestä vakuutuksen hyöty.	53
Taulukko 10 Regressiotaulukko vakuutusksymyksestä vahinkoilmoitus.	55
Taulukko 11 Regressiotaulukko vakuutusksymyksestä huijauksen vaikutus.	57
Taulukko 12 Regressiotaulukko vakuutusosaamisen summamuuttujasta.	59

1 Johdanto

Taloudellinen lukutaito on ollut jo useamman vuoden ison mielenkiinnon kohteena maailmanlaajuisesti. Taloudellinen lukutaito tarkoittaa sitä, että henkilö ymmärtää omaan henkilökohtaiseensa tai kotitaloutensa talouteen liittyviä asioita ja osaa soveltaa tietojaan käytännön toimissaan, kuten budjetoinnissa, säästämässä ja laskujen maksussa. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 6). Taloudellinen lukutaito on tärkeää päätösten tekemisessä, jotta voi saavuttaa vakaan talouden ja henkilökohtaisen taloudellisen hyvinvoinnin. (OECD, 2017, s.13).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia Suomalaisten taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen suhdetta. Taloudellisella lukutaidolla on iso merkitys niin yksilön tasolla kuin poliittisesti. Talouspolitiikan yhtenä keinona nähdään yksilöiden taloudellisen lukutaidon parantaminen. Taloudellisen lukutaidon parantaminen on tärkeää myös laajalle levittäytyneiden rahoitusmarkkinoiden vuoksi. Yksilö joutuu ottamaan vastuuta eri rahoitustuotteista ja niiden vertailusta, joka on nykypäivänä hankalaa rahoitustuotteiden tullessa monimutkaisiksi. (Kalmi, 2013, s. 157; Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 6).

Vakuutusosaamista kartoittavia kysymyksiä ei ole ollut mukana monessa taloudellisen lukutaidon tutkimuksissa. (Kalmi & Ruuskanen 2016a, s.14). Vakuutusosaaminen on kuitenkin tärkeää, koska riskin realisoituessa kotitaloudelle tulevat kustannukset voivat olla erittäin korkeita ja vaikuttaa hyvin negatiivisesti kotitalouden talouteen. Julkisen järjestelmän kautta Suomessa on laaja joukko erilaisia sosiaalivakuutuksia esimerkiksi vanhuuden, sairastumisen tai työttömyyden varalle. Sosiaalivakuutukset ovat kattavia ja tärkeitä, mutta ne eivät poista yksilövakuutusten tärkeyttä, kuten matkavakuutusta ulkomailla sairastumisen varalle tai kotivakuutusta tulipalon varalle. (Suomen Pankki, 2018, s. 42).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä vakuutusosaamiseen sekä tarkastella eri muuttujien vaikutuksia vakuutusosaamiseen. Tutkimuskysymyksenä on, miten taloudellinen lukutaito vaikuttaa vakuutusosaamiseen.

Tutkimus on kvantitatiivinen tutkimus, jossa mitataan eri muuttujien välisiä syy-seuraussuhteita.

Taloudellista lukutaitoa on tutkittu kansainvälisesti melko paljon viime vuosien aikana. Annamaria Lusardi ja Olivia Mitchell ovat tehneet tutkimuksia Yhdysvalloissa (2007, 2008, 2009, 2011, 2014) ja verrannut saatuja tuloksia myös muihin maihin. Tutkimuksissa tuloksena oli se, että taloudellinen lukutaito on alhaista ympäri maailmaa riippumatta maiden rahoitusmarkkinoista tai käytössä olevasta eläketyypistä. (Lusardi & Mitchell, 2011, s. 9–10). Lisäksi OECD on tehnyt useita kansainvälisiä tutkimuksia taloudellisesta lukutaidosta eri vuosina. Tulokset ovat samansuuntaisia, eli jokaisesta maasta löytyy vastaajia, jotka eivät ymmärrä talouden käsitteitä, kuten hajauttamista ja korkoa korolle -ilmiötä. (Atkinson & Messy, 2012, s. 11–12).

Vakuutukset eivät ole olleet mukana aiemmissä kansainvälisissä tutkimuksissa. Riskiä on mitattu aiemmissä tutkimuksissa lähinnä sijoitusriskinä eikä vakuutusten kautta. (Kalmi & Ruuskanen, 2016b, s. 1). Tennyson (2011) sekä Kawinski ja Majewski (2017) ovat tutkineet vakuutusosaamista eikä niinkään sijoitusriskin ymmärtämistä. Heidän tutkimuksissaan ei kuitenkaan ole selkeästi tai riittävästi verrattu taloudellisen lukutaidon vaikutuksia vakuutusosaamiseen. Kalmin ja Ruuskasen (2016a, s. 14) taloudellisen lukutaidon tutkimukseen oli sisällytetty 11 kysymystä vakuutuksiin liittyen. Kansainvälisesti vertailukelpoiset tulokset puuttuvat, mutta vakuutusosaamisen tasoa voi verrata vastaajien taloudellisen lukutaidon tasoon.

Tutkimuksen teoriaosuudessa kerrotaan ensin yleistä taloudellisesta lukutaidosta ja sen mittaamisesta. Lisäksi tutustutaan aiempiin taloudellisen lukutaidon tutkimuksiin sekä Suomessa että kansainvälisesti. Kolmas luku käsittelee vakuutuksia ja vakuutusosaamista. Ensiksi perehdytään hieman sosiaalivakuutuksiin Suomessa ja vakuutusten yleisiin periaatteisiin. Tämän jälkeen tarkastellaan vakuutusosaamisen aiempia tutkimuksia Suomessa ja kansainvälisesti. Neljännessä luvussa esitellään tutkimuksen yleiset periaatteet ja käsitellään tutkimuksen aineisto ja muuttujat. Lisäksi tutustutaan tarkemmin

tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteisiin. Viides luku kertoo tutkimustulokset ja lopuksi viimeinen luku kokoaa johtopäätökset tutkimuksesta yhteenvedoon.

2 Taloudellinen lukutaito

Taloudellinen lukutaito tarkoittaa kuluttajan taitoja ja tietoja henkilökohtaisesta taloudenhoidosta tai kotitalouden taloudenhoidosta sekä niihin kuuluvista asioista. Taloudelliseen lukutaitoon kuuluu myös näiden taitojen ja tietojen soveltaminen käytännössä. Rahoitusmarkkinat ja rahoitustuotteet ovat monimutkaistuneet, koska rahoitusmarkkinat ovat kehittyneet niin laajoiksi. Kuluttajan tulee tehdä talouteensa liittyviä päätöksiä isosta joukosta erilaisia taloudellisia asioita ja taloudellisia tuotteita. Eri tuoteryhmien väliset erot ovat pieniä, mikä tuo haasteita kuluttajalle vertailuun ja päätöksentekoon. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s.6).

Suomenkielinen terminologia taloudellisesta lukutaidosta ei ole vielä vakiintunutta. Economic literacy ja financial literacy ovat englanninkielisiä termejä aiheelle. Economic literacy tarkoittaa enemmänkin taloudellisten asioiden analysointia, kun taas financial literacy viittaa kykyyn ymmärtää ja hoitaa omia taloudellisia asioita. Suomen kielessä voitaisiin käyttää terminä talousosaamista tai finanssilukutaitoa. Finanssilukutaito saattaisi kuitenkin johdattaa liikaa osakemarkkinoiden suuntaan, joten taloudellinen lukutaito on kuvaavin termi. Lukutaito viittaa sekä taloudellisen tietämyksen tasoon, että kykyyn soveltaa tietämystä käytännössä. (Kalmi & Ruuskanen, 2013, s. 150–151).

OECD, eli Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö, on tutkinut taloudellista lukutaitoa maailmanlaajuisesti. OECD:n määritelmän mukaan taloudellinen lukutaito on tietoisuuden, tiedon, taitojen, asenteiden ja käyttäytymisen yhdistelmä. Taloudellista lukutaitoa tarvitaan vakaiden taloudellisten päätösten tekemiseen, ja henkilökohtaisen taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamiseen. (OECD 2017, s. 13).

Ulkomailla taloudellista lukutaitoa on tutkittu enemmänkin. Annamaria Lusardi ja Olivia Mitchell ovat tehneet taloudellisesta lukutaidosta useamman tutkimuksen Yhdysvalloissa ja ympäri maailmaa vuodesta 2007 alkaen. Heidän määritelmänsä mukaan taloudellinen lukutaito on kykyä käsitellä taloudellista tietoa ja tehdä tietoon perustuvia päätöksiä oman talouden suunnittelussa. Tavanomainen lähestymistapa säästö- ja

kulutustottumuksiin edellyttää, että järkevä ja tietoinen henkilö kuluttaa vähemmän kuin tulot ovat ja säästää rahaa tukeakseen kulutusta tulojen laskiessa. (Lusardi & Mitchell, 2014, s. 6).

Taloulosaaminen on tärkeä taito kaikille, koska osaamista tarvitaan arkipäiväisten rahanasioiden hoitamiseen ja markkinoilla toimimiseen. Yhteiskunnan tulee tarjota tukea ja tietoa kaikille kansalaisille eri taloudellisten päätösten tekemiseen, vaikka loppupeleissä yksilö on vastuussa omista taloudellisista asioistaan. Olennaista on ehkäistä ongelmia, koska niiden korjaaminen sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta on yleensä kalliimpaa kuin ehkäisy etukäteen. (Raijas ja muut, 2020, s. 5).

2.1 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen

Taloudellisen lukutaidon mittaamisessa on tärkeää mitata sitä, miten taloudellisesti lukutaitoisia ihmiset ovat. Tämän lisäksi on tärkeää tutkia sitä, miten ihmiset käyttävät taloustaitojaan ja miten he tekevät tietoisia päätöksiä taitoihinsa nähden. Tämä käytännön taitojen tutkiminen on vaikeampaa, minkä vuoksi taloudellista lukutaitoa on tutkittu ennen 2000-lukua verrattain vähän. (Lusardi & Mitchell, 2011, s. 2).

Lusardin ja Mitchellin (2011, s. 2; 2014, s. 10) mukaan taloudellisen lukutaidon mittaamisessa on syytä kiinnittää huomiota neljään periaatteeseen. Nämä ovat yksinkertaisuus, asiaankuuluvuus, lyhyys ja erottautumiskyky. Yksinkertaisuuden tarkoituksena on mitata talouden peruskäsitteitä. Asiaankuuluvuudella tarkoitetaan sitä, että kysymysten tulee liittyä käsitteisiin, joita henkilöt käyttävät jokapäiväisessä elämässä. Lyhyys tarkoittaa sitä, että kyselyn tulee olla riittävän suppea, jotta sitä voidaan käyttää laajasti ja helposti osana muita tutkimuksia. Erottautumiskyvyllä tarkoitetaan sitä, että kyselyssä tulee olla kysymyksiä eri taloudellisen tietämyksen tasoista, jotta tuloksia voidaan verrata keskenään.

Taloudellisen lukutaidon mittaamiseen voidaan käyttää eri tapoja. Suppea tutkimus saadaan keskittymällä ainoastaan taloudellisen tietämyksen mittaamiseen. Taloudellista

tietämystä voi mitata kolmen ydinkysymyksen avulla, jotka liittyvät korkotasoon, inflaatioon ja riskin hajauttamiseen. (Lusardi & Mitchell, 2011, s.3). Kolmesta ydinkysymyksestä ensimmäinen mittaa numerotietämystä ja kykyä laskea yksinkertainen korkolasku. Toinen kartoittaa inflaation ymmärtämistä yksinkertaisessa taloudellisessa päätöksessä. Kolmas kysymys kartoittaa osakkeiden ja osakerahastojen ymmärtämistä sekä riskin hajauttamista. (Lusardi & Mitchell, 2014, s. 10). Laajuutta tutkimukseen saa tutkimalla tietämyksen lisäksi myös taloudellista käyttäytymistä ja siihen liittyviä asenteita. Tätä laajempaa lähestymistapaa on käytetty OECD:n tutkimuksissa. (Atkinson & Messy, 2012, s. 6).

Taloudellinen tietämys on taloudellisen lukutaidon keskeinen osa-alue. Taloudellista tietämystä mitataan objektiivisten mittareiden avulla, ja tarkoituksena on mitata talouteen liittyvien käsitteiden hallintaa. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 9). OECD:n mukaan taloudellisesti lukutaitoisella henkilöllä on perustiedot keskeisistä taloudellisista käsitteistä. OECD:n kyselyssä on kahdeksan kysymystä, joilla testataan tätä tietotasoa. Kysymykset kattavat useita taloudellisia aiheita ja niiden vaikeustaso vaihtelee. Mikään kysymys ei kuitenkaan ole liian monimutkainen eikä kysymyksiin vastaaminen vaadi asiantuntijan tietoja. (Atkinson & Messy, 2012, s. 6).

Ihmisten käyttäytymisellä on merkittävä vaikutus taloudelliseen hyvinvointiin. Tämän vuoksi taloudellisen lukutaidon tutkimuksissa on tärkeää kerätä tietoa ihmisten käyttäytymisestä taloudellisiin asioihin liittyen. OECD:n kyselyssä tätä tutkitaan kysymällä erilaisia kysymyksiä eri tyyeillä liittyen esimerkiksi henkilön ostoharkintakykyyn, laskujen ajoissa maksamiseen, talouden budjetointiin sekä säästämiseen. (Atkinson & Messy, 2012, s. 7).

Asenteita ja mieltymyksiä pidetään tärkeänä osana taloudellista lukutaitoa. Esimerkiksi, jos ihmisellä on melko kielteinen asenne säästämiseen tulevaisuuden varalle, väitetään, että he ovat vähemmän taipuvaisia sitoutumaan omaan talouteen ja sen tasapainossa pitämiseen. Samoin, jos henkilö mieluummin priorisoi lyhytaikaisia tarpeita, hän ei

todennäköisesti ole säästännyt pahan päivän varalle eikä ole tehnyt pidemmän ajan rahasuunnitelmia. OECD:n taloudellisen lukutaidon kyselyssä on kolme kysymystä, joilla kartoitetaan henkilön suhtautumista rahaan ja tulevaisuuden talousasioiden suunnitteluun. Kysymyksissä kysytään, onko henkilö samaa vai eri mieltä taipumuksista ja mieltymyksistä. (Atkinson & Messy, 2012, s. 9).

2.2 Taloudellinen lukutaito Suomessa

Taloudellinen lukutaito on herättänyt viime vuosina yhä enemmän keskustelua tutkimuksessa ja talouspolitiikassa. Suomessa taloudellista lukutaitoa on mitattu varsin vähän ja Kalmin ja Ruuskasen vuonna 2014 tekemä tutkimus on ensimmäinen kansainvälisesti vertailukelpoinen tutkimus taloudellisesta lukutaidosta Suomessa. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 6).

Tallamaria Maunu ja Sanna Tenhunen ovat vuonna 2010 eläkesäästämistä käsittelevässä artikkelissaan nostaneet esille taloudellisen lukutaidon vaikutuksen eläkesäästämiseen. Heidän artikkelissaan taloudellista lukutaitoa pohditaan aiempien, lähinnä ulkomailla tehtyjen, tutkimusten pohjalta. Taloudellinen lukutaito on siis vain käsitteenä ja pohdintana mukana artikkelissa.

Liisa Peura-Kapanen ja Anna-Riitta Lehtinen ovat tutkineet kuluttajatutkimuskeskuksessa nuorten taloudellista osaamista vuonna 2011. Tutkimus on osa TOKATA-hanketta, jonka tarkoituksena on edistää nuorten talousosaamista. Kotitalouksien velka- ja talousongelmat ovat monissa maissa herättäneet viranomaiset ja hallitukset pohtimaan, mitä tilanteen parantamiseksi voisi tehdä. Talous- ja velkaongelmien syynä on nähty taloudellinen osaamattomuus. Tämän vuoksi erityisesti nuorten taloudellista osaamista on pohdittu niin Suomessa kuin muissa maissa. Tutkimuksessa tarkastellaan taloudelliseen osaamiseen liittyvää käsitteistöä, kartoitetaan toimijoita, jotka Suomessa edistävät nuorten talousosaamista, ja arvioidaan nuorille tarkoitettuja oppimismateriaaleja. (Peura-Kapanen & Lehtinen, 2011, s.1–2).

Nuorten taloudellisen osaamisen tutkimuksessa taloudellisen lukutaidon käsitettä on pohdittu eri lähteiden avulla. Tutkimuksessa todetaan, että taloudellisen lukutaidon määritelmät ovat erilaisia ja myös niiden laajuus vaihtelee. Tutkimuksessa taloudellista lukutaitoa käsitellään vain terminologisesti, eikä tarkempaa tutkimusta nuorten talousosaamisesta tehdä. Terminologia on vakiintumatonta ja tutkimuksessa käytetään terminä taloudellista osaamista, joka on taloudellista lukutaitoa laajempi käsite. Taloudellisesti osaava henkilö pystyy käyttämään taloudellista lukutaitoaan, jotta pystyy ymmärtämään oman taloudellisen tilanteensa ja resurssit. Lisäksi taloudellisesti osaava henkilö osaa soveltaa tietojaan ja taitojaan eri taloudellisissa tilanteissa sekä kansantaloudellisesti että oman taloutensa näkökulmasta. (Peura-Kapanen & Lahtinen, 2011, s. 3–4, 39).

Peura-Kapasen ja Lahtisen tekemä tutkimus oli osa TOKATA-hanketta, jonka loppuraportin ovat koostanut Anu Raijas ja Outi Uusitalo vuonna 2012. Tutkimuksen lopputuloksena nuorten taloudellista osaamista on pyritty parantamaan kehittämällä nuorille suunnattu testi talousosaamisesta. Toisena parannuskeinona on toimijoille suunnattu opas, joka antaa nuorten parissa työskenteleville tietoa ja suosituksia osaamisen edistämiseksi. (Raijas & Uusitalo, 2012, s-54–55).

Liisa Peura-Kapanen (2013) on artikkelissaan pohtinut nuorten itsenäistymistä ja siihen vaadittavaa talousosaamista. Nuorten itsenäistyminen on merkittävä vaihe elämässä, johon liittyy myös paljon vastuunottoa. Yksi vastuunoton osa-alue on oman talouden hoitaminen. Artikkelissa tarkastellaan talousosaamisen muodostumista, oman talouden perustamisen riskejä ja sitä, millaista talousosaamista nuoret tarvitsevat. Nuorten talousosaamiseen kuuluu muun muassa tulojen ja menojen budjetointi ja päivittäisten rahanasioiden hoito, kuten laskujen maksu sekä tulevaisuuden suunnittelu, johon kuuluu säästäminen ja yllättäviin menoihin varautuminen.

Artikkelissa on nostettu esille se, että nuorten talousopetus ei ole riittävää. Koulussa talousasioita opetetaan hyvin vähän ja se on ripoteltuna eri aineisiin mukaan. Selkeää yksittäistä talousosaamisen kokonaisuutta ei ole, minkä vuoksi nuorille ei muodostu

selkeää kokonaiskäsitystä oman talouden hoidosta. Nuorten talouden riskitekijöitä on elämäntilanteiden muutokset, kulutuskeskeinen elämäntapa ja kokemattomuus raha-asioissa. Nämä saattavat johtaa nuorten velkaantumiseen. Velkaantumisessa huolestuttaa nuorten ymmärtämättömyys siitä, mitä luoton ottaminen tarkoittaa. Nuoret yleisesti uskovat ymmärtävänsä oman talouden hoitoa, mutta käytännössä suunnitelmallisuus usein puuttuu. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että laskuja maksetaan myöhässä ja omaa taloutta ei suunnitella pitkäjänteisesti. (Peura-Kapanen, 2013).

Sijoitusrahastoasiakkaiden taloudellista kyvykkyyttä on tutkinut Antti Pellinen väitöskirjassaan vuonna 2009. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tutkia suomalaisten sijoitusrahastoasiakkaiden taloudellista kyvykkyyttä ja tuottaa uutta tietoa sen mittaamisesta. Pellinen tuottaa tutkimuksessaan uuden mittarin, jolla saadaan tarkkaa välimatka-asteikollista tietoa kuluttajan taloudellisesta kyvykkyydestä. Vastaavaa mittaria ei ole aiemmin käytetty, joten tutkimus ei ole kansainvälisesti vertailukelpoinen. (Pellinen, 2009, s. 19, 63–64.)

Kansainvälisesti vertailtavaa tulosta Suomen taloudellisesta lukutaidosta on saanut Tullio Jappelli omassa tutkimuksessaan (2009), jossa on vertailtu usean eri maan talousosastamista. Tutkimus on tehty yritysjohtajille, joten suoranaista vertailua kuluttajien välillä ei ole tehty. Tutkimuksessa on ollut mukana noin 4000 yritysjohtajaa 55 eri maasta. Taloudellisen lukutaidon osalta Suomi on tässä tutkimuksessa sijoittunut toiseksi. (Jappelli, 2009, s. 15, 34).

Kalmi ja Ruuskanen (2016a, s. 8, 17) tekivät ensimmäisen kansainvälisesti vertailukelpoisen tutkimuksen Suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta vuonna 2014. Tutkimuksen kysymysten perustana on ollut OECD:n kehittämä kysely, joten kyselystä saatu aineisto on kansainvälisesti vertailukelpoinen. Kysely oli kuitenkin laajempi kuin OECD:n kysely ja siinä oli mukana myös vakuutusten lukutaitoa mittaavia kysymyksiä. Suomalaisten taloudellinen lukutaito on tutkimuksen mukaan korkealla tasolla, kun tarkastellaan sekä

taloudellista tietämystä että taloudellista käyttäytymistä. Vakuutusosaamista tutkittaessa, todettiin, että suomalaisten keskimääräinen vakuutustietämys oli myös korkealla tasolla.

Korkea tulotaso ja korkea koulutus selittivät korkeaa taloudellista lukutaitoa Suomessa. Lisäksi miesten taloudellinen lukutaito oli selvästi parempaa kuin naisten. Miehistä kolmeen taloudellisen tietämyksen ydinkysymykseen kaikkiin oikein vastasi 44 % miehistä, kun taas naisista 27 % tiesi oikean vastauksen kaikkiin kolmeen kysymykseen (Raijas ja muut, 2020, s.10). Sukupuolten välisiä eroja ei kuitenkaan havaittu taloudellisessa käyttäytymisessä. Myöskään yrittäjien ja palkansaajien välillä ei ollut eroja taloudellisessa käyttäytymisessä. Nuorilla ja pienituloisilla oli heikoin taloudellinen lukutaito. Samankaltaiset empiiriset säännönmukaisuudet on havaittu myös muissa maissa OECD:n teettämässä tutkimuksissa. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 6, 17).

Tutkimuksesta saadut tulokset ovat olleet mukana OECD:n vuonna 2016 tekemässä eri maiden tulosten vertailussa. Erityisesti taloudellisessa tietämyksessä suomalaisten osaaminen oli korkeaa, mutta inflaation määritelmän tietäminen oli verrattain alhainen. Tähän voi vaikuttaa myös kysymyksen muotoilu, joka oli Suomessa erilainen kuin muiden maiden kyselyissä. Taloudellisessa käyttäytymisessä suomalaiset olivat korkealla, vaikka suomalaiset tekevät budjetteja harvemmin kuin muut. Suomalaisten taloudellinen asenne oli säästämiseen taipuvainen, ja säästäminen oli korkealla tasolla muihin maihin verrattuna. Kokonaisuutena suomalaisten osaaminen joka osa-alueella oli hyvin korkeaa. (Raijas ja muut, 2020, s. 8).

Vakuutusosaamista ei ole kartoitettu aikaisemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa ollenkaan. Suomalaisten vakuutustietämyksessä näkyy samankaltaiset tulokset kuin taloudellisessa lukutaidossa. Hyvin koulutetut, suurituloiset ja yrittäjät olivat tietoisia vakuutusasioista, kun taas yli 60-vuotiailla, pienituloisilla ja työttömillä oli heikoin vakuutustietämys. Vaikka tutkimuksessa saatiin hyvät tulokset Suomalaisten osalta, tulee silti talousosaamisen lisäämiseen ja opetukseen kiinnittää huomiota. Myös säännöllinen

taloudellisen lukutaidon mittaaminen olisi tärkeää, ja se olisi syytä toteuttaa jonkin viranomaistahon toimesta. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 17–18).

Taloudellinen tiedotustoimisto TAT on tehnyt vuonna 2018 tutkimuksen suomalaisnuorten talousosaamisen tasosta ja asenteista. Tutkimuksessa on ollut mukana 648 nuorta. Tutkimustulokseksi saatiin, että nuoret ovat kiinnostuneista talousasioista ja lähes puolella on säästöjä. Useimmat myös hoitavat itse omat raha-asiansa. Lähes 80 % vastaajista kaipaisi parempia taloustaitoja ja haluaisi parantaa osaamistaan. Nuorten mielestä näitä taitoja tulisi opettaa enemmän koulussa. TAT on tutkinut myös opettajien talousosaamista (2019) ja sekä opettajilla että oppilailta on yhteneväinen näkemys siitä, että koulun tulisi opettaa enemmän talousosaamista.

Finanssiala ry on tutkinut suomalaisten säästämistä, luotonkäyttöä ja maksutapoja vuonna 2019 tehdyssä tutkimuksessa. Vastaavia kotitalouksien rahankäyttöä koskevia tutkimuksia Finanssiala ry on tehnyt jo usean vuoden ajan säännöllisesti. Tutkimukseen oli haastateltu 2500 15–79-vuotiasta henkilöä. Säästämisestä tulokseksi saatiin, että vain korkeintaan puoleksi vuodeksi talouttaan suunnittelee yli puolet vastaajista. Raha-asioiden suunnittelu on lyhytjänteisempää nuorilla alle 25-vuotiailla ja yli 75-vuotiailla. Noin 60 prosentilla vastaajista tulot ovat menoja suuremmat, joten rahaa voisi säästää. Kiinnostus säästämistä ja sijoittamista kohtaan on korkealla, vaikka säästöjä omaavien määrä on laskenut. Suosituin säästämismuoto on säästö- ja sijoitustilit. Säästämisen ja sijoittamisen valintoja ohjaavat sijoituksen vaivattomuus, turvallisuus ja riskittömyys. (Finanssiala, 2019, s. 3, 8, 10).

Lainanottajien määrä on pienentynyt vuosittain, kun vertaillaan tuloksia Finanssialan aiempiin tutkimuksiin. Asuntolainaa on 29 prosentilla ja jotain lainaa on joka toisella suomalaisella. Suurin osa, kolme neljäsosaa, on noudattanut lainan alkuperäistä maksusuunnitelmaa. Asuntolainan omaavia huolestaa erityisesti korkojen nousu, mikä näkyy myös korkokaton ottaneiden määrässä. Korkokaton ottaneiden osuus on noussut vuoden 2017 tutkimuksesta 30 prosenttia. (Finanssiala, 2019, s. 3–6).

Nordnetin, Talous ja nuoret TATin, Suomen Ekonomien ja Suomen kauppakorkeakoulut ry:n yhteinen tutkimus nuorten talousosaamisesta tuo esiin suomalaisten huolen nuorten talousosaamisen tilasta. Kyselyyn vastasi 1001 yli 18-vuotiasta. Vain kolmanneksen mielestä nuorten talousosaaminen on hyvällä tasolla. Erityisesti tulisi panostaa oman talouden hallintaan ja toiseksi tärkeimpinä pidetään lainojen ja velkojen ymmärtämistä ja osaamista. 39 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että suurin vastuu nuorten talousosaamisen parantamisella on kodilla. Kolmanneksen mielestä vastuu tulisi olla koulujen opetuksessa. (Nordnet ja muut, 2019).

Danske Bankin tekemän Oma talous haltuun -kyselytutkimuksessa 15–29-vuotiaista nuorista 34 prosenttia arvioi nuorten taloustaidot jokseenkin hyvälle tasolle. Tutkimuksen kohderyhmä olivat 15–29-vuotiaat nuoret ja vastaajia oli 502 henkilöä. Lukiolaisten arvio on korkeampi kuin ammattikoulun käyneiden. Nuorimmat vastaajat (15–18-vuotiaat) ajattelevat taloustaitojensa olevan korkeammalla kuin hieman vanhemmat vastaajat (26–29-vuotiaat). Tutkimuksessa on ollut mukana myös nuorten vanhemmat. Vanhemmat näkevät nuorten taloustaidot parempina kuin nuoret itse. Vanhemmista noin puolet kokevat nuorten taloustaidot hyväksi. (Danske Bank, 2019).

Kansainvälinen PISA-tutkimus nuorten 15-vuotiaiden talousosaamisesta on tehty vuonna 2018. Suomi oli mukana tutkimuksessa. Suomen tulokset ovat vertailukelpoisia 13 muun OECD-maan kanssa. Tuloksena oli, että suomalaisnuorten talousosaaminen oli toiseksi korkein muihin maihin verrattuna. Suomalaisten korkeaa talousosaamista selitti lähinnä lukutaito, osaaminen matematiikassa ja vastaajan sosioekonominen tausta. Sukupuolten väliltä osaamisesta ei löytynyt tilastollisesti merkitsevää eroa. Suomalaisnuoret olivat eniten kiinnostuneita raha-asioista muihin maihin verrattuna. Suomalaisnuorille tyypillistä käyttäytymistä oli vertailla tuotteiden hintoja ja tällä oli myös yhteys korkeampaan talousosaamiseen. Nuorten taluspäätökset ja rahankäyttö heijastuvat voimakkaasti aikuisuuteen ja tulevaisuuden elämänhallintaan. (Laine ja muut, 2020, s. 105–106).

Suomen Pankin e-kirjasessa (2018, s. 3) on pohdittu talouslukutaitoa 2020-luvulla. Kirjanen korostaa talousosaamisen merkitystä koko yhteiskunnalle. Hyvää talouslukutaitoa tarvitaan jatkuvasti digitalisoituvassa rahoitusmaailmassa. Puutteelliset taloustaidot luovat merkittävän korkeita kustannuksia yhteiskunnalle sekä taloudellisesti että sosiaalisesti. Suomen Pankki on perustanut maksuneuvoston, joka kokoaa yhteen maksupalveluiden viranomaiset, tuottajat ja käyttäjät. Maksuneuvostossa on talouslukutaidon työryhmä, joka keskittyy löytämään keinoja ja kartoittamaan talousosaamisen parantamista. Hyvä talouslukutaito kuuluu kaikille ja sitä tulisi myös opettaa ja tarjota kaikille kouluasteille sekä muille väestöryhmille.

Suomalaisten talousosaaminen on kansainvälisesti verrattuna hyvällä talossa, mutta talousosaamisen kehittäminen on tärkeää. Tällä hetkellä talousosaamista edistetään Suomessa monen eri toimijan taholta, kuten viranomaisten, järjestöjen sekä elinkeinoelämän ja finanssialan toimijoiden taholta. Myös Suomessa on mietitty pitäisikö meillä olla kansallinen strategia talousosaamisen kehittämiseksi, jossa yksi toimija vastaisi kokonaisuudesta. Useat muut maat ovat jo kehittäneet tällaisia strategioita. Työn talousosaamisen kehittämiseksi tulisi olla tehokasta ja sen tulisi täyttää asetetut tavoitteet. Tavoitteet tulisi olla sekä laadullisia että määrällisiä. (Suomen Pankki, 2018, s. 55–56).

Samaa mieltä asiasta on myös Kalmi (2013, s. 157–158). Yksilöiden olisi hyvä ymmärtää markkinatalouden toimintaa, koska länsimainen yhteiskunta perustuu markkinatalousjärjestelmään. Yhteiskunnan tulisi tarjota parempia edellytyksiä yksilöiden taloudelliseen päätöksentekoon, koska loppupeleissä yksilöt ja kotitaloudet kantavat vastuun omista taloudellisista päätöksistään. Taloudellinen lukutaito on kansalaistaito ja sen edistäminen on tehtävä, joka kuuluu yhteiskunnassa kaikille koulutustasoille. Erityisesti taloudellisen lukutaidon kehittämistä tulisi tarjota yläasteikäisille, lukiolaisille ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoille. Olisi tärkeää, että Suomessa jokin viranomaistaho ottaisi vastuun taloudellisen lukutaidon edistämisestä ja opetuksen kehittämisestä yhdessä opettajien, viranomaisten ja taloustieteilijöiden kanssa.

Suomalaisten talousosaamisen kehittäminen on ottanut askeleen eteenpäin vuonna 2020. Suomen Pankki on ottanut vastuulleen suomalaisten kotitalouksien talousosaamisen koordinoinnin. Tarkoituksena on koordinoida hankkeita ja toimintaa, joiden avulla pyritään kehittämään kotitalouksien talouden hallintaa ja talousosaamista. Suomen Pankki tekee asiassa yhteistyötä eri viranomaistahojen ja niiden yksityisten ja kolmannen sektorin osapuolien kanssa, joiden toiminta liittyy kansalaisten talousosaamiseen. Koordinaation piiriin kuuluu ainoastaan yksilöiden ja kotitalouksien talousosaaminen. Koordinointi ei ulotu yritysten talousasioihin eikä koordinaatiolla selvitetä kouluissa ja oppilaitoksissa annettavaa talousopetusta. (Suomen Pankki, 2020).

Koordinaatiotyö on aloitettu kokoamalla analyysi asiantuntijoiden avustuksella talousosaamisen tilanteesta tällä hetkellä. Raportissa on käsitelty laajasti Kalmin ja Ruuskasen tekemää tutkimusta ja siitä saatuja tuloksia. (Raijas ja muut, 2020). Tämän jälkeen on toteutettu kysely talousosaamisen parissa toimiville ja siitä kiinnostuneille yhteistyötahoille. Kyselyn tarkoituksena on ollut kartoittaa talousosaamiseen liittyviä toimijoita ja heidän toimintaansa. Raportin avulla on tarkoitus laatia ehdotus talousosaamisen kehittämiseksi eri organisaatioiden kanssa. (Raijas, 2020, s. 5) Suomen Pankin koordinointityö jatkuu vuoden 2020 lopulla, jolloin tarkoituksena on kehittää talousosaamisen parantamisen toimintamallia. (Suomen Pankki, 2020).

2.3 Taloudellinen lukutaito kansainvälisesti

Taloudellista lukutaitoa on tutkittu kansainvälisesti melko paljon. Annamaria Lusardi ja Olivia Mitchell ovat tehneet aiheeseen liittyen useamman tutkimuksen eri vuosina. Lusardin ja Mitchellin tutkimuskysymykset ovat olleet suppeampia kuin OECD:n tutkimuksissa.

Vuonna 2011 Lusardi ja Mitchell esittivät yleiskatsauksen useaan maahan tehdystä tutkimuksesta. Tuloksena saatiin, että taloudellinen lukutaito on alhaista ympäri maailmaa riippumatta rahoitusmarkkinoiden kehitystasosta ja maan eläkejärjestelmän tyypistä.

Tuloksena saatiin, että taloudellinen lukutaito on heikkoa, kun rahoitusmarkkinat ovat levittäytyneet laajalle. Näin on esimerkiksi Saksassa, Alankomaissa, Ruotsissa, Italiassa, Japanissa ja Uudessa-Seelannissa. Alhainen taloudellinen lukutaito on siis myös muissa maissa kuin Yhdysvalloissa, eikä alhaiseen tasoon näytä vaikuttavan maan taloudellisen kehityksen vaihe. Toisena havaintona saatiin, että maiden välillä on huomattavia eroja. Esimerkiksi, jos jonkun maan kansalaiset saavat hyviä tuloksia matemaattisissa ja luonnontieteellisissä testeissä, heillä on taipumus olla hyviä myös laskennallisuutta mittavissa kysymyksissä. Kolmas havainto oli se, että ihmiset tietävät paremmin inflaatiosta, jos heidän maansa on kokenut inflaation hiljattain. Tästä esimerkkinä on italialaiset, jotka vastasivat inflaatiokysymyksiin todennäköisemmin oikein. Neljäs havainto oli se, että ihmiset tietävät paremmin riskien hajauttamisesta, jos heidän kotimaassaan eläkkeiden maksua on yksityistetty, kuten Ruotsissa on tehty. (Lusardi & Mitchell, 2011, s. 9–10, 13).

Lusardin ja Mitchellin (2011, s. 10–11) tutkimuksen tuloksena saatiin myös se, että naisten taloudellinen lukutaito on heikompaa suhteessa miesten lukutaitoon monissa maissa. Vaikuttaa siltä, että naisten on vaikeampaa pysyä mukana talous- ja rahoitusmarkkinoiden kehityksessä kuin miesten. Kaikissa maissa korkeampi koulutustaso korreloi voimakkaasti taloudellisen tietämyksen kanssa. Tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että kaikkien korkeimmin koulutettujenkin taloudellinen lukutaito on heikkoa. Taloudellinen lukutaito on korkeampaa työssäkäyvillä ja yrittäjillä verrattuna niihin, jotka eivät käy töissä. Taloudellisessa lukutaidossa on eroja myös maantieteellisesti maan sisällä, esimerkiksi Italiassa, sekä eri etnisten ryhmien välillä esimerkiksi Yhdysvalloissa.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD toteutti vuonna 2010–2011 tutkimuksen taloudellisesta lukutaidosta 14 eri maassa. Kyselyn avulla tutkittiin vastaajien taloudellista tietämystä, taloudellista käyttäytymistä ja taloudellisia asenteita. Atkinson ja Messy tutkivat kyselyn tuloksia omassa raportissaan ja selvittivät taloudellisen tietämyksen, käyttäytymisen ja asenteiden tuloksia ja esittivät vertailuja eri maiden välillä. (Atkinson & Messy, 2012, s. 6).

Tulokset ovat samansuuntaisia kuin muissa vastaavissa tutkimuksissa. Taloudellisessa tietämyksessä on parannettavaa joka maassa, jossa tutkimus tehtiin. Jokaisesta maasta löytyi vastaajia, jotka eivät ymmärrä päivittäisiä talouden käsitteitä, kuten korkoa korolle-ilmiötä ja hajauttamista. Lisäksi useimmissa maissa naisilla on huonompi taloudellinen tietämys kuin miehillä. Tulokset osoittavat tietämyksen ja käyttäytymisen suhteen jokaisessa maassa. Paremman tietämyksen omaavat henkilöt tekivät parempia taloudellisia päätöksiä. (Atkinson & Messy, 2012, s. 11–12).

Kansainvälisesti nuorten taloudellista lukutaitoa on tutkittu eniten Yhdysvalloissa, Britanniassa ja Kanadassa. Näissä maissa on otettu käyttöön sekä nuorille että aikuisväestölle useita hankkeita, joilla pyritään parantamaan talousasioiden hoitoa. Yksi suurimmista nuorten taloustaitoja mittaavasta tutkimuksesta on OECD-maissa toteutettu PISA-tutkimus vuonna 2012. Suomi ei ollut mukana tutkimuksessa. (Peura-Kapanen & Lahtinen, 2011, s. 11–12).

OECD:n PISA-tutkimus toteutettiin vuonna 2012 lähes 29 000 15-vuotiaalle opiskelijalle 13 OECD maassa. Tutkimuksessa korkein keskimääräinen pistemäärä taloudellisessa lukutaidossa oli Shangai-Kiinassa. Keskimääräisen pistearvon ylitti myös Belgia, Viro, Australia, Uusi-Seelanti, Tshekki ja Puola. Sosioekonomisesti paremmalla tasolla olevalla opiskelijalla oli 41 pistettä korkeampi taloudellinen lukutaito kuin heikommassa asemassa olevalla opiskelijalla keskimäärin kaikissa tutkimukseen osallistuneissa maissa. Sukupuolierot nuorten vastaajien välillä oli pienet, toisin kuin aikuisväestössä. Tutkimuksessa havaittiin myös, että taloudelliseen lukutaitoon liittyy positiivisesti opiskelijoiden asenteet oppimiseen, kuten sitkeys ja avoimuus ongelmanratkaisuun. (OECD, 2012, s. 13–14).

Nuorten taloudellista lukutaitoa mittaava PISA-tutkimus on tehty OECD:n toimesta myös vuonna 2015. Tutkimukseen on osallistunut 15-vuotiaita nuoria kymmenestä eri maasta. 22 % opiskelijoista saa tulokseksi perustasoa alhaisemman tason. Tällä tasolla olevat voivat parhaimmillaan tunnistaa tarpeiden ja toiveiden välisen eron, tehdä yksinkertaisia päätöksiä päivittäisistä menoista ja tunnistaa päivittäisten taloudellisten asiakirjojen,

kuten laskujen, tarkoituksen. Noin 12 % opiskelijoista saa tulokseksi parhaimman tason, jolloin opiskelija tekee monimutkaisia taloudellisia päätöksiä ja osaa kuvailla taloudellisten päätösten tuloksia. (OECD, 2015, s. 15).

Uusin PISA-tutkimus talousosaamisesta on tehty vuonna 2018. Suomen tuloksista kerrottiin tarkemmin sivulla 17. Tutkimuksen parhaat talousosaajat löytyivät Virossa. Suomi ja Kanada saivat toiseksi eniten pisteitä. Tutkimukseen osallistui 20 maata, joista 13 oli OECD-maita. OECD-maiden keskiarvoa korkeamman tuloksen sai yhteensä viisi parasta maata. OECD:n keskiarvon alapuolelle jäivät esimerkiksi Venäjä, Italia ja Espanja. (Laine ja muut, 2020, s. 18)

Maailmanpankin ja Standard & Poor'sin järjestämässä S&P Global Finlit tutkimuksessa myös Suomi on ollut mukana. Tutkimuksessa arvioitiin 140 maassa vuonna 2014 neljän eri kysymyksen avulla taloudellista lukutaitoa. Suomi sijoittuu tutkimuksessa kärkikymmenikköön. (Klapper, Lusardi & van Oudheusden, 2015, s. 4, 8).

Lusardin ja Mitchellin vuonna 2014 tekemässä taloudellisen lukutaidon tutkimuksessa on ollut tarkoitus selvittää taloudellisen lukutaidon tasoa ja eri väestöryhmien eroja. Tulosten perusteella on selvitetty minkälaisia poliittisia päätöksiä olisi syytä tehdä taloudellisen lukutaidon kehittämiseksi. Tutkimuksen tavoitteena on ollut arvioida, miten hyvällä talousosaamisella varustetut kotitaloudet tekevät monimutkaisia taloudellisia päätöksiä. Tutkimuksessa on keskitytty erityisesti taloudelliseen lukutaitoon, jolla tarkoitetaan ihmisten kykyä käsitellä taloudellista tietoa ja tehdä tietoon perustuvia päätöksiä oman talouden kannalta parhaimmalla tavalla. (Lusardi & Mitchell, 2014, s. 5–6).

Monissa maissa on poliittisella tasolla ymmärretty se, että talousosaamista tulee opettaa laajemmin. Monet tutkimustulokset ovat osoittaneet, että ihmiset ovat taloudellisesti lukutaidottomia ympäri maailmaa, joten koulutukseen on panostettava laajemmin. Taloudellinen osaaminen on inhimillisen pääoman muoto, joten sitä saa parannettua opiskelemalla aihetta. Taloudellisen tiedon sisäistämällä on merkittäviä vaikutuksia ihmisen

hyvinvointiin ja tämän avulla voidaan kehittää opetusohjelmia, joiden tarkoituksena on parantaa taloudellisen tietämyksen tasoa laajemmalla väestöllä. Talousosaamisen koulutusta olisi hyvä mitata ja tutkia tarkemmin. Taloudellisen osaamisen opetuksen lisäämisen kustannukset ovat todennäköisesti huomattavia, mutta halvempia kuitenkin kuin ylivelkaantuneet ihmiset. (Lusardi & Mitchell, 2014, s. 6, 37–38).

Talousasioiden opetuksella on merkittävä vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen ja vielä isompi vaikutus talousosaamiseen. Vaikutukset ovat kuitenkin melko heterogeenisiä. Talousopetus on vähemmän tehokasta maissa, joissa on matala tai keskiverto tulotaso. Joihinkin opetuksen kohderyhmiin, kuten matalan tulotason omaaviin tai lainanottajiin on vaikea vaikuttaa. Lisäksi pakollinen talousopetus ei ole niin tehokasta kuin vapaaehtoinen. (Kaiser & Menkhoff, 2017, s. 2).

Kaiserin ja Menkohoffin tekemä tutkimus sisältää tietoa tutkimuksista, joiden avulla voidaan edistää poliittisten tavoitteiden saavuttamista, kuten väestön korkeampaa taloudellisen lukutaidon ja taloudellisen käyttäytymisen tasoa. Koulutuksella on läheinen yhteys talouspolitiikkaan. Tutkimuksessa tehty analyysi ei tarjoa konkreettisia tietoja poliittisten päätösten tueksi, mutta talousopetukselle on kaksi vahvaa perustetta. Ensimmäisenä havaintona se, että talousopetuksen tuoma melko pieni vaikutus henkilön taloudelliseen käyttäytymiseen liittyy kuitenkin isompaan vaikutukseen taloudelliseen lukutaitoon. Tämä on hyödyllistä, koska taloudellinen lukutaito ei vain tue taloudellista käyttäytymistä, vaan sitä voidaan pitää myös koulutuksen kehittämisen yleisempänä elementtinä, joka lisää yksilöllistä uskottavuutta. Toiseksi talousopetuksen keskimääräinen vaikutus oli pieni, mutta samoin oli myös keskimääräinen intensiteetti. Yli 70 % tutkimuksessa mukana olleista tutkimuksista investoi korkeintaan yhden päivän kestäväseen koulutukseen, mikä osoittaa, että näillä toimenpiteillä on vähäisiä vaikutuksia, mutta myös alhaiset kustannukset. (Kaiser & Menkhoff, 2017, s. 22, 24).

3 Vakuutusosaaminen

Vakuutukset ovat monelle niin itsestään selvä asia elämässä, että harvoin tulee mietittyä niiden sisältöä ja kokonaisuutta tarkemmin ja laajemmin. Vakuutusyhtiöt ovat vaikutusvaltaisia ja niiden toiminta on merkittävä osa talouden toimintaa. Sekä kansantalouden että maailmantalouden näkökulmasta vakuutustoiminnassa liikkuvat rahavirrat ovat merkittäviä. Kotitalouksien talousasioissa pakollisilla ja vapaaehtoisilla vakuutuksilla on merkittävä rooli. (Kivistö ja muut, 2016, s. 330).

Vakuutustoiminta jaetaan perinteisesti sosiaalivakuutukseen ja yksityisvakuutukseen. Sosiaalivakuutus sisältää työsuhteeseen perustuvaa lakisääteistä ja vapaaehtoista turvaa sekä lainsäädännöllä määrättyä asumisen sosiaaliturvaa. Sosiaalivakuutuksia ovat työtaturmavakuutukset sekä eläke- ja sairausvakuutukset. Yksityisvakuutus taas sisältää vapaaehtoiset vahinkovakuutukset ja henkilövakuutukset. Nämä vapaaehtoiset vakuutukset ovat asiakkaiden ja vakuutusyhtiöiden sopimia turvia, joiden sisältö sovitaan osapuolten välillä. (Pellikka ja muut, 2011, s. 16–17).

Vakuutusosaaminen on kansalaisen perustaitoja. Vakuutusosaamisella tarkoitetaan sitä, että henkilö ymmärtää vakuutusehdot sekä niiden merkityksen. Lisäksi vakuutusosaamiseen liittyy se, että tietää mitä vakuutuksia yhteiskunta tarjoaa ja mihin asioihin tulee varautua itse omalla vakuutuksella. (Karhunen, 2019).

Tutustumme seuraavaksi tarkemmin Suomessa käytössä oleviin sosiaalivakuutuksiin ja yksityisvakuutusten perusteisiin.

3.1 Sosiaalivakuutukset Suomessa

Kotitalouksien toimeentulo on pääasiassa talouden työkäisten tulojen varassa. Ihmiset kuitenkin sairastuvat, vanhenevat tai ovat jostain muusta syystä kykenemättömiä hankkimaan toimeentuloa perheelle. Yhteiskunta auttaa tällaisissa tilanteissa. Yhteiskunnan tarjoama apu on erilaista eri yhteiskunnissa ja eri politiikkalohkojen välillä. Taloudellisen

turvallisuuden järjestämistä voidaan kuvata taloudellisen turvallisuuden neliportaisella mallilla, joka on esitetty taulukossa 1. (Havakka ja muut, 2016, s. 11).

Taulukko 1 Taloudellisen turvallisuuden neliportainen malli (Havakka ja muut, 2016, s. 11).

4) Itse/perhe: työhön, varallisuuteen ja sen tuottoon perustuva vapaaehtoinen turva
3) Itse (tai työnantaja): vapaaehtoinen pitkäaikainen säästäminen tai vakuuttaminen
2) Työsuhde: lakisääteinen tai työmarkkinasopimukseen perustuva turva
1) Asuminen Suomessa: pakollinen lakisääteinen sosiaaliturva

Ensimmäisen portaan turva taataan kaikille Suomessa asuville henkilöille. Vähimmäis-turva määritellään perustuslaissa ja joidenkin etuuksien saamiseen vaaditaan tietty asu-misaika. Toinen portas on työsuhteeseen perustuva turva. Tähän kuuluvat muun muassa työeläkkeet, ansiosidonnainen työttömyysturva ja lakisääteinen tapaturmavakuutus. Kolmas ja neljäs portas muodostuvat vapaaehtoisista turvista, jotka täydentävät lakisää-teistä turvaa. Kolmas portas on vapaaehtoinen sidottu säästäminen ja vakuuttaminen, johon yhteiskunta kannustaa. Tähän kuuluvat esimerkiksi yksilön itsensä hankkima tai työnantajan tarjoama vapaaehtoinen tapaturmavakuutus tai eläkevakuutus. Neljäs por-ras sisältää yksilöiden kaiken varallisuuden ja säästöt, jotka toimivat puskurina talouden horjuessa. (Havakka ja muut, 2016, s. 11–12).

Sosiaaliturvan kokonaisuuden järjestää julkinen sektori eli valtio ja kunnat. Sosiaalitur-van määritelmä vaihtelee eri maissa ja eri ajankohtina. Sosiaaliturvan tarkoituksena on auttaa ihmisten ongelmia toimeentulossa esimerkiksi sairastumisen tai työttömyyden vuoksi. Eri maissa yhteiskunnan tarjoama turva on erilaista ja eri tasoista. Hyvinvointival-tion mittarina pidetään sitä, miten paljon bruttokansantuotteesta käytetään sosiaalitur-vaan. (Havakka ja muut, 2016, s. 12–13).

Sosiaaliturva voidaan jakaa kahteen osaan: rahallisiin toimeentuloetuuksiin sekä sosi-aali- ja terveystalouteen. Suomessa kunnilla on vastuu sosiaali- ja terveystalouden

järjestämisestä. Toimeentuloetuudet ovat rahamääräisiä etuuksia, joilla helpotetaan toimeentuloa talouden riskitilanteissa. Toimeentuloetuuksia ovat sosiaalivakuutus, sosiaalivakuutukset ja viimesijainen toimeentuloturva. Sosiaalivakuutuksia maksetaan ennakolta määrätyn ehdoin ja ne antavat taloudellista turvaa eri elämänvaiheissa. Sosiaalivakuutuksia ovat esimerkiksi lapsilisä, kotihoidontuki, asumistuki ja opintoraha. Sosiaalivakuutusten tarkoituksena on ehkäistä viimesijaisen toimeentuloturvan tarvetta. Viimesijainen toimeentuloturva on toimeentulotuki. (Havakka ja muut, 2016, s. 13–14).

Sosiaalivakuutusten rahoittamiseen käytetään vakuutusmaksuja. Vakuutusmaksun maksaa joko vakuutettu itse tai joku muu, kuten työnantaja. Sosiaalivakuutus on lakisääteinen ja pakollinen vakuutus erilaisten sosiaalisten riskien varalle. Näitä sosiaalisia riskejä on esimerkiksi sairaus, työkyvyttömyys, työtapaturma, vanhuus sekä kuolema. Sosiaalivakuutukseen kuuluu työntekijän ryhmähenkivakuutus sekä työttömyys-, tapaturma-, sairaus- ja eläkevakuutus. (Havakka ja muut, 2016, s. 14–15).

Vakuutus pohjautuu riskiin eli vahingonvaaraan ja riskin toteutuminen on sattumanvaraista. Riskit voidaan jakaa vahinkoriskeihin ja henkilöriskeihin. Sosiaalivakuutus kattaa vain lakisääteisesti määritellyt henkilöriskejä. Sosiaalivakuutus turvaa toimeentuloa tai korvaa kustannuksia riskin toteutuessa. Sosiaalivakuutus on sosiaaliturvan yksi toteuttamistapa, jolla varaudutaan taloudellisiin ja sosiaalisiin riskeihin, joita ihmiset kohtaavat elämänsä aikana. (Havakka ja muut, 2016, s. 20, 26).

3.2 Yksityisvakuutusten perusteet

Vakuutus on sopimus, jolla vakuutuksenantaja ottaa kantaakseen vakuutus sopimuksessa määritellyn riskin. Vakuutuksenantaja ottaa riskin kantaakseen vakuutuksenottajan maksamaa maksua vastaan. Kyseessä on siis riskinsiirto, jonka yksityiskohdat, kuten ehdot ja hinta, määritellään sopimuksessa. Vakuutuksen ominaispiirre on se, että vakuutus korvaus maksetaan vain, jos vakuutustapahtuma sattuu. Yksittäiset vakuutus sopimukset muodostavat vakuutuskannan. Vakuutuskannan avulla voidaan tilastollisesti arvioida riskien todennäköisyyksiä, kulujen määrää ja laskea riskiä vastaava vakuutusmaksun määrä.

Vakuutuskannan sisällä tapahtuvan riskien tasauksen myötä vakuutuksenantaja kykenee maksamaan korvaukset. (Norio-Timonen, 2018, s. 1–2).

Vahinkovakuutus on vakuutus, joka kattaa esinevahingon, vahingonkorvausvelvollisuuden tai muun varallisuusvahingon aiheuttaman menetyksen. Vahinkovakuutus on esimerkiksi kodin irtaimistovakuutus. Vastuuvakuutus on vahingonkorvausvelvollisuuden varalle otettu vakuutus. Muu varallisuusvahinko on taloudellinen vahinko, joka ei ole esine- tai henkilövahinko. Tästä esimerkkinä on oikeusturvavakuutuksesta korvattavat oikeudenkäyntikulut. Henkilövakuutuksen kohteena on luonnollinen henkilö ja tällaisia vakuutuksia ovat esimerkiksi sairaus- ja tapaturmavakuutukset, eläkevakuutukset ja henkivakuutukset. (Norio-Timonen, 2018, s. 9).

Vakuutus voi olla jatkuvasti voimassa oleva tai määräaikainen. Määräaikainen vakuutus päättyy sovitun määräajan päättyessä ilman erillisiä irtisanomistoimenpiteitä. Jatkuva vakuutus on toistaiseksi voimassa oleva ja se tulee aina erikseen irtisanoa. Vakuutuksenottaja voi milloin tahansa irtisanoa vakuutuksen. Irtisanominen tulee tehdä kirjallisesti ja irtisanomisaikaa ei ole. Irtisanomisoikeutta ei kuitenkaan ole alle 30 päivää kestävässä vakuutussopimuksissa. (Norio-Timonen, 2018, s. 62–63).

Vakuutussopimuksen osapuolia ovat vakuutuksenottaja, vakuutuksenantaja ja vakuutettu. Vakuutuksenottajalla tarkoitetaan sitä henkilöä, joka on tehnyt vakuutusyhtiön eli vakuutuksenantajan kanssa sopimuksen. Kyseessä on siis vakuutusta tarvitseva asiakas. Vakuutuksenottajia voi olla myös useampi henkilö. Vakuutuksenantaja myöntää vahinkovakuutuksia, ja se on yleinen nimike vakuutusyhtiöille ja -yhdistyksille. Vakuutettu on henkilö, jonka hyväksi vakuutus on voimassa. Omaisuusvakuutuksissa vakuutettuna on omistaja, ellei muuta ole sovittu. (Pellikka ja muut, 2011, s. 136–138).

Vakuutussopimukseen perustuva korvausvaatimus on esitettävä vuoden kuluessa siitä, kun korvauksen hakija on saanut tietää tapahtuneesta vahingosta. Vakuutustapahtuman ja siihen johtaneiden syiden selvittämisen vuoksi olisi hyvä, jos vakuutusyhtiö saisi tiedon

sattuneesta vahingosta mahdollisimman pian. Sattuneesta vahingosta tulee tehdä vahinkoilmoitus. Korvauksenhakijan tulee näyttää, että tapahtuma on sattunut ja se täyttää vakuustapahtuman tunnusmerkit. (Norio-Timonen, 2018, s. 243–244, 246).

Vakuutusyhtiöiden toimintaa valvoo Finanssivalvonta. Finanssivalvonta valvoo vakuutusyhtiöiden ja muiden vakuutusalan palveluntarjoajien menettelytapoja, joita yhtiöt noudattavat keskinäisissä suhteissa ja asiakassuhteissa. Asiakkaita turvataan myös sillä, että vakuutusyhtiöt ovat maksukykyisiä ja vakavaraita. Palveluntarjoajien tulee noudattaa hyvää tapaa ehdoissaan, markkinoinnissaan ja asiakastoiminnassaan. Finanssivalvonta ei ratkaise yhtiön ja asiakkaiden välisiä riita-asioita. (Pellikka ja muut, 2011, s. 32–33).

Vakuutus on tuotteena abstrakti, joten laissa on määritetty vakuutusyhtiön tiedonantovelvollisuus. Vakuutusyhtiön on annettava vakuutuksenottajalle kaikki tarvittavat tiedot, jotta asiakas voi arvioida ja valita sopivan vakuutuksen. Näitä tarpeellisia tietoja ovat esimerkiksi tiedot vakuutusmaksusta, ehdoista, olennaisista rajoituksista sekä vakuutuksen eri muodoista ja vaihtoehdoista. Yleensä tarvittavat tiedot annetaan vakuutusoppaan muodossa, jossa on selkeästi esimerkein kerrottu lain vaatimat tiedot. (Pellikka ja muut, 2011, s. 69–70; Norio-Timonen, 2018, s. 79–80).

3.3 Vakuutusosaaminen Suomessa

Vakuutusosaaminen on vain harvoin ollut mukana taloudellisen lukutaidon tutkimuksissa tai keskusteluissa. Yksilön talouden kannalta vakuutusosaaminen on kuitenkin merkittävää. Ikävien riskien realisoituessa yksilön talous voi romahtaa tai keikkua pahemman kerran, jos henkilö ei ole varautunut asiaan vakuutuksella. Yhteiskunnan tarjoama vakuutusturva ei ole täydellinen, joten omia vakuutuksia tarvitaan. Vakuutusosaamista tarvitaan esimerkiksi työttömyyskassaan liityttäessä. Kaikki palkansaajat maksavat ansiosidonnaisen työttömyysvakuutuksen kuluja palkastaan, mutta kassaan tulee liittyä erikseen. Tämä vaatii tietämystä ja vakuutusosaamista. Kattava julkinen vakuutusjärjestelmä saattaa tuudittaa osaa ihmisistä virheelliseen turvallisuudentunteeseen.

Sosiaalivakuutukset eivät kuitenkaan anna turvaa joka tilanteeseen ja silloin vakuutus tulisi ymmärtää hankkia itse. (Suomen Pankki, 2018, s. 42).

Ehkä isoin virhekäsitys ihmisillä on ulkomaanmatkoihin liittyen. Merkittävä osa Finanssiala ry:n vakuutustutkimukseen vastaajista luulee, että valtio järjestää kotiinkuljetuksen, jos ulkomailla sairastuu tai loukkaantuu vakavasti. Ulkomailla jokainen on kuitenkin vastuussa itse itsestään ja matkalle tulisi ottaa matkavakuutus. Eritoten EU-maiden ulkopuolella sairaanhoidon kulut voivat yllättää ne, jotka ovat tottuneet Suomen julkisen terveydenhuollon kustannuksiin. Tämä esimerkki kuvaa hyvin vakuutusosaamisen puutteita. (Suomen Pankki, 2018, s. 43).

Vakuutusosaamisessa tärkeintä olisi ymmärtää sosiaalivakuutusten antama turva ja korvaustaso ja niiden pohjalta tulisi miettiä omia tarpeitaan ja riskejään. Vakuutusosaamisen toinen taso olisi ymmärtää omien henkilökohtaisten vakuutusten ehdot ja korvattavuus. Vakuutusehtojen yksityiskohdat ja eroavaisuudet ovat tehneet vakuutusten vertailusta eri yhtiöiden välillä haastavaa. Taloudellisen lukutaidon rinnalle tarvitaan osaamista myös riskeistä ja niihin varautumisesta ihan kaikille ikään katsomatta. (Suomen Pankki, 2018, s. 44–45).

On yllättävää, ettei vakuutusosaamista ole mitattu laajemmin muissa maissa. Vakuutuksia pidetään monimutkaisina ja vaikeaselkoisina, ja niiden vertailu on haastavaa. Vakuutuksien ominaisuuksien parempi ymmärtäminen helpottaisi omiin riskeihin nähden sopivimman tuotteen valintaa. (Raijas ja muut, 2020, s.9).

Kalmi ja Ruuskanen (2016a, s. 14–15) ovat tutkineet vakuutusosaamista osana taloudellisen lukutaidon tutkimusta vuonna 2014. Muissa laajoissa kansainvälisissä tutkimuksissa vakuutusosaamista ei ole pahemmin tutkittu, joten osaamista ei voida suhteuttaa muihin maihin. Vakuutustuotteiden monimutkaisuuden vuoksi oletus suomalaisten vakuutusosaamisesta ei ollut korkealla ennen tutkimuksen tekoa. Tutkimuksesta saadut tulokset kertoivat kuitenkin muuta, sillä suomalaisten keskimääräinen vakuutustietämys

todettiin olevan korkealla tasolla. Yli 80 % vastaajista sai enemmän kuin puolet vastauksista oikein. Tutkimuksessa selvitettiin myös vastaajien subjektiivista näkemystä omasta osaamisestaan, joka oli myös korkealla tasolla. Yli 80 % vastaajista kertoi tietävänsä mitä omat vakuutukset korvaavat. Lisäksi yli puolet uskoivat ymmärtävänsä vakuutusehtojen sisällön ja eri vakuutustuotteiden ominaisuuksia. Tutkimuksessa selvitettiin lisäksi, mitä vakuutuksia vastaajilla on. Finanssialan keskusliitto on tutkinut tätä aiemmin Suomessa ja saadut vastaukset ovat hyvin samankaltaisia kuin aiemmissa Finanssialan keskusliiton tutkimuksissa.

Kalmin ja Ruuskasen (2016b, s. 6–7) tekemässä tutkimuksessa vakuutusosaamista mitattiin vakuutusten yleisten periaatteiden tietämyksellä ja eri vakuutustuotteiden ominaisuuksien ymmärtämisen tasolla. Lisäksi tutkimuksessa mitattiin asenteita vakuutuksia kohtaan, itsearvioitua osaamista vakuutusasioissa ja vakuutustuotteiden käytön määrää ja tasoa. Tutkimuksessa vakuutusosaaminen määriteltiin sen mukaan, miten vastaaja pystyy vastaamaan oikein tosiasiallisiin kysymyksiin vakuutuksista. Vakuutusosaamista on myös kyky arvioida vakuutustuotteita ja erilaisia vakuutuksen kattavuuksia.

Vakuutusosaamista mitattiin 11 kysymyksen avulla. Kysymyksistä viisi mittasi vakuutusten peruseriaatteita, kuten korvauseriaatteita, omavastuuta ja vakuutusten vastavuoroisuutta. Kaksi kysymystä koski henkivakuutuksia ja neljä kysymystä oli vahinkovakuutuksista. Kansainvälisiin tutkimuksiin verrattuna tutkimusten kysymykset eroavat toisistaan, joten tulokset eivät ole suoraan vertailukelpoisia. Korkein osaaminen suomalaisilla oli vahinkovakuutuksissa, jossa vain yksi prosentti vastaajista vastasi väärin kaikkiin kysymyksiin. (Kalmi & Ruuskanen, 2016b, s. 7–8).

Itsearviointikyky on tärkeää, kun kuluttaja tekee ostopäätöksiä. Sen vuoksi tutkimuksessa oli mukana myös itsearviointi omasta vakuutusosaamisesta. Vastaajien omaa subjektiivista käsitystä osaamisestaan mitattiin kolmella kysymyksellä. Tulokseksi saatiin, että suurin osa vastaajista uskoi tietävänsä, mitä heidän vakuutuksensa kattavat, ja

tietävät vakuutusten sisällön ja ehdot. Lisäksi suurin osa kykenee omasta mielestään vertailemaan eri vakuutussisältöjä ja vakuutusmaksuja. (Kalmi & Ruuskanen, 2016b, s. 9).

Tutkimuksessa vakuutusikäytyminen rinnastettiin vakuutusten määrään. Keskimääräinen vakuutusmäärä vastaajilla oli noin kolme vakuutusta. Suosituin vakuutus oli kotivakuutus ja toiseksi suosituin tapaturmavakuutus. (Kalmi & Ruuskanen, 2016b, s. 10–11).

Taloudellisen osaamisen kehittämisen lisäksi myös vakuutusosaamisen kehittäminen on tärkeää. Nuorille vakuutukset tulevat ajankohtaisiksi yleensä silloin, kun aloitetaan itsenäistä elämää. Omaan kotiin muutto tuo yleensä eteen tarpeen kotivakuutukselle. Oppikirjoista löytyvän tiedon määrän perusteella voidaan olettaa, ettei nuorten tietämys vakuutuksista ja niiden merkityksestä ole kovin hyvää. Ymmärrys vakuuttamisesta sekä erilaisista riskeistä ja niiden mahdollisuudesta toteutua ei käsitellä nuorten oppikirjoissa. Peruskoulun yhteiskuntaopin kirjoista yhdestä löytyy luku, jossa käsitellään yhteiskunnan tarjoamia vakuutuksia, työnantajan velvollisuuksia sekä lyhyesti vapaaehtoisia ja pakollisia vakuutuksia. Verkkomateriaaleissa vakuutuksia käsitellään monipuolisemmin. Verkkomateriaaleissa löytyy pohdintatehtäviä sekä konkreettisia vertailutehtäviä eri yhtiöiden välillä. Lisäksi niissä kerrotaan vakuutusten korvattavuudesta, omavastuista, vakuutusten hankkimisesta ja annetaan konkreettisia esimerkkejä sattuneista vahingoista. Erityisesti esimerkit herättelevät nuoria, ja auttavat heitä ymmärtämään vakuutusten merkitystä. (Peura-Kapanen & Lehtinen, 2011, s. 35).

Yksilön vastuulle jää esimerkiksi matkavakuutuksen hankinta, koska valtio ei hae kotiin loukkaantunutta tai pahasti sairastunutta kansalaista ulkomailta. Myös isot kotona sattuvat vahingot, kuten vesivahingot tai tulipalot saattavat horjuttaa taloutta, ellei asukas ole hankkinut itse itselleen kotivakuutusta. Perheille riskinä on erityisesti toisen vanhemman menehtyminen. Tulotason tippuessa ilman henkivakuutusta saattaa edessä olla muutto omasta kodista edullisempaan. Vakuutusosaamisessa on kyse isoista asioista. Nuorten vakuutusosaamista on kehitetty Finanssialan rahoittamalla Nuorten Akatemian

toteuttamalla Vakuuttaak(ko)?-työpajoilla. Työpajoja järjestettiin vuonna 2019 lukioissa ja ammattikouluissa ympäri maata. (Karhunen, 2019).

Finanssiala ry on tehnyt viimeisimmän vakuutustutkimuksen vuonna 2018. Tutkimus toteutettiin netissä ja vastaajia oli 1000, joten tutkimus on valtakunnallisesti edustava. Yleisin vapaaehtoinen vakuutus on kotivakuutus. Suomalaiset ovat mielestään kartoittaneet riskinsä ja tarkistaneet vakuutusturvansa, mutta he eivät silti tiedä mitä vakuutukset kattavat. Lisäksi vakuutustuotteiden ja vakuutusmaksujen vertailu koetaan hankalana. Suomalaiset epäilevät edelleen jonkun verran vakuutusyhtiön korvaushalukkuutta. Negatiiviset asenteet ovat kuitenkin lieventyneet vuosien saatossa. Jotain vakuutusosaamisesta kertoo suomalaisten skeptinen suhtautuminen vakuutusyhtiön korvattavuuteen. 72 % vastaajista on sitä mieltä, että vakuutusyhtiöt pyrkivät vapautumaan korvausten maksusta ehtoihin vetoamalla. (Finanssiala, 2018). Vakuutusyhtiöt toimivat ja korvaavat vahinkoja sovittujen ehtojen mukaisesti. Vakuutuksenottajalla ei siis saisi olla liian optimistista kuvaa siitä, että vakuutus korvaa kaikki mahdolliset syntyneet vahingot. Asiakkaiden tulisi ymmärtää vakuutusehtojen sisältö, mutta tässä näyttää olevan tietämättömyyttä.

Kolme neljästä vastaajasta kertoo kartoittaneensa perheen riskit ja heidän mielestään nykyinen vakuutusturva on riittävä. Kuitenkin kolmasosa vastaajista myöntää, ettei osaa sanoa mitä heidän vakuutuksensa kattavat. (Finanssiala, 2018). Tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin vastaajan subjektiivinen näkemys omasta osaamisestaan sekä mielipiteistään eli vastaaja arvioi itse osaamistaan. Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa osaamista kartoitettiin kysymyksillä, joihin oli oikeat ja väärät vastaukset. Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa kartoitettiin myös vastaajan subjektiivista näkemystä omista tiedoistaan ja tuloksena oli se, että vakuutusasioiden tietämys oli korkealla tasolla. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, 14).

3.4 Vakuutusosaaminen kansainvälisesti

Kansainvälisten taloudellisen lukutaidon tutkimusten painopiste on ollut raha-asioiden ja sijoitusriskin mittaamisessa. Kaikilla taloudellisen lukutaidon osa-alueilla, eli

taloudellinen tietämys, käyttäytyminen ja asenteet, on keskitytty mittaamaan pääasiassa raha-asioita. Vakuutuksiin liittyvät kysymykset eivät ole olleet merkittävässä roolissa näissä tutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa riskin tietämyksen mittaaminen ja käsite on tarkoittanut sijoitusriskiä. Kuitenkin kotitalouksissa, jossa sijoitusasiat eivät ole merkittävässä roolissa, riski liitetään enemmänkin vakuutuksiin. (Kalmi & Ruuskanen, 2016b, s. 1).

Eri maissa hallitukset ovat leikanneet sosiaaliturvaa merkittävästi, jolloin yksilön vastuulle jää oman itsensä vakuuttaminen. Lisäksi elinodotusten nousu lisää omien henkilökohtaisten vakuutusten tarpeellisuutta pitkällä tähtäimellä. (Kalmi & Ruuskanen, 2016b, s. 2).

Ihmiset heräävät riskeihin ja vakuutusten tarpeisiin monesti katastrofien, kuten isojen luonnonkatastrofien, jälkeen. OECD:n raportin mukaan tietyn tyyppisten riskien vaikutuksista ei tiedetä riittävästi ja joillakin vastaajista on harhakäsitys siitä, että julkinen järjestelmä tai valtio antaa suojaa asioihin, joihin todellisuudessa tulisi itse varautua. Tämä on erityisesti ongelmana maissa, joissa on laaja julkinen suoja tietyillä osa-alueilla, mutta jossain ei. (OECD, 2008, s. 37).

Lusardi (2015, s. 3, 4, 9) on tutkimuksessaan tutkinut viiden korkean tulotason maan riskilukutaitoa. Mukana ovat olleet Yhdysvallat, Iso-Britannia, Kanada, Ranska ja Saksa. Riskilukutaito on tärkeä osa taloudellista lukutaitoa ja huonolla riskilukutaidolla voi olla merkittäviä seuraamuksia. Säästäminen itsessään liittyy tulevaisuuteen ja tulevaisuus on epävarmaa, joten jo säästämiseen liittyy riskien käsitteleminen. Sijoittaminen ja salkunhoito vaativat riskin ja hajauttamisen tuntemista vielä enemmän sekä ymmärrystä riskin ja tuoton välisestä suhteesta.

Tutkimuksessa riskilukutaitoa mitattiin kolmen kysymyksen avulla. Ensimmäinen kysymys mittasi arvontaa, jossa oli erilaiset mahdollisuudet voitettavalle summalle ja voiton todennäköisyydelle. Kysymyksessä tuli tietää, kumpi annetuista vaihtoehdoista maksaa

korkeamman keskimääräisen summan. Toisessa kysymyksessä kerrottiin kahden eri projektin vaihtoehtoiset tuotot ja kysymyksessä tuli vertailla niiden keskimääräistä tuottoa ja riskiä. Kolmas kysymys mittasi riskin hajauttamista ja siinä piti valita vaihtoehtoista riskisin vaihtoehto. Vaihtoehtoina oli sijoittaminen yhteen osakkeeseen tai sijoittaminen moneen eri osakkeeseen. (Lusardi, 2015, s. 8–9).

Tulokseksi saatiin, että jokaisessa maassa oikeiden vastausten määrä oli alhainen. Vastaaajat eivät ymmärrä hyvin todennäköisyyden käsitettä eivätkä vastaajat pysty laskemaan odotettua tuottoa. Tämä pätee kaikkiin maihin, jotka tutkimuksessa oli mukana. Ensimmäiseen arvontaa koskevaan kysymykseen oikein vastasi vain noin 40 % vastaajista. Toinen kysymys oli vastaajille vielä haasteellisempi. Ranskassa oikein vastanneiden osuus oli vain 24 %, kun taas muissa maissa oikein vastanneita oli noin 40 %. Suurempi osa vastaajista tiesi, että yhteen osakkeeseen liittyy suurempi riski kuin useaan eri osakkeeseen. Viimeiseen kysymykseen oikein vastasi maasta riippuen noin 50–60 % vastaajista. Tärkeä huomio vastauksissa on se, että jokaisen kysymyksen kohdalla noin kolmannes vastaajista vastasi, ettei tiedä oikeaa vastausta. Tämä on suuri osuus vastaajista ja tukee sitä, että vastaajien riskilukutaito on heikkoa. (Lusardi, 2015, s. 10, 26).

Tennyson (2011, s. 166) tutki vakuutusosaamista kolmelta eri osa-alueelta: vakuutuskäsitteiden tietämys, vakuutusten käyttäminen ja itsearvioitu osaaminen vakuutusasioissa. Tulosten on tarkoitus antaa käsitys kuluttajien vakuutustaidoista, joka määrittellään erityyppisten vakuutusten ja niiden periaatteiden tuntemukseksi. Tämä tietämys mahdollistaa kuluttajan tehokkaan päätöksenteon. Vakuutustuotteiden ominaisuuksia koskevia kysymyksiä täydentävät vakuutustoimintaan liittyvien periaatteiden kysymykset.

Vakuutustiedon tasoa mitattiin kymmenellä kysymyksellä. Kysymykset kehitettiin käytännöllä vakuutusten oppikirjoja ja olemassa olevia vakuutustutkimuksia. Kysymykset keskittyivät vakuutusperiaatteisiin sekä erityyppisten vakuutusten ominaisuuksiin. Keskimääräinen tulos 0–10 välillä oli 5,8. Oikein vastanneiden määrä kuitenkin heitteli paljon eri kysymysten välillä. Verrattaessa tuloksia eri vastaajaryhmien välillä, tulokseksi saatiin

muun muassa, että valkoihoisilla, miehillä, korkean tulotason omaavilla, korkeasti koulutetuilla ja naimisissa olevilla oli tilastollisesti merkitsevästi korkeammat keskimääräiset pisteet. Iällä taas ei ollut merkittävää vaikutusta oikein vastanneiden määrään. Vakuutusten määrä selitti myös vakuutustaidon tasoa. Mitä useampia vakuutuksia vastaajilla oli, sitä parempi vakuutustietämys heillä oli. (Tennyson, 2011, s. 169–171).

Hung ja muut (2009) ovat tutkineet vakuutuslukutaitoa RANDin American Life Panelin (ALP) avulla. ALP:llä on ainutlaatuinen asema käsitellä taloudellisen lukutaidon toivuutta ja vaikutuksia. ALP toimii internet-testinä terveys- ja eläketutkimukselle ja uusiin kyselyaaltoihin voidaan sisällyttää uusia kysymyksiä ja kyselylomakkeita eri lähteistä. Vuosina 2006–2009 ALP on suorittanut neljä tutkimusta, joissa arvioidaan taloudellista lukutaitoa. Jokainen näistä tutkimuksista on eri tutkijan suunnittelema ja tehty erilaisilla menetelmillä.

Viimeisen tutkimuksen taloudellisen lukutaidon asteikko suunniteltiin mahdollistamaan taloudellisen lukutaidon monimuotoisuuden tutkiminen. Tutkimuksessa mitataan yleisesti taloudellista lukutaitoa Lusardin ja Mitchellin kysymyksillä. Lopussa on kuitenkin neljä kysymystä henkivakuutuksista ja annuiteettituotteista. Henkivakuutus kysymykset olivat tutkimuksen vaikein osuus ja oikein vastanneiden prosenttiosuus oli alhaisin, vain noin 50 % vastasi oikein henkivakuutuksiin liittyviin kysymyksiin. Henkivakuutusvastaukset myös korreloivat vähiten taloudellisen lukutaidon ja sijoitustaidon kanssa. (Hung ja muut, 2009).

Marcin Kawinski ja Piotr Majewski ovat tutkineet vakuutuslukutaitoa Puolassa vuonna 2015. Vakuutuksiin liittyy kaksi tärkeää asiaa, jotka tulisi ymmärtää: vakuutuskanta ja korvaukset. Vakuutuskannan sisällä riski tasaantuu kaikkien vakuutuksenottajien kesken. Korvauksella voidaan rajoittaa kustannuksia vastaamaan tosiallista vahingon määrää, pitää vakuutusmaksut kohtuullisella tasolla ja varmistaa oikeudenmukaisuus vakuutuskannan jäsenten välillä. (Kawinski & Majewski, 2017, s. 7–8).

Näiden tuntemusta on tutkimuksessa mitattu kahdella kysymyksellä. Ensimmäisessä on kysytty mitä vakuutusmaksulle tapahtuu, jos henkilö ottaa vakuutuksen ja mitään vahinkoa ei satu. Toisessa kysymyksessä on kartoitettu korvausmäärää kysymällä minkälaisen korvauksen saa polkupyörästä, jonka arvo ostohetkellä on ollut 1000 euroa ja vahinkohetkellä 800 euroa. Kysymykset kysyttiin osana taloudellisen lukutaidon tutkimusta, joten tuloksia voi verrata taloudelliseen lukutaitoon. (Kawinski & Majewski, 2017, s. 8).

Tulokset tukevat väitettä, että vakuutukset ovat monimutkaisia ja ne ymmärretään usein väärin. Ensimmäiseen kysymykseen eli vakuutuskantaa koskevaan kysymykseen oikein vastasi noin 62 % vastaajista. Korvausta koskeva kysymys oli vaikeampi ja siihen oikein vastasi noin 54 % vastaajista. (Kawinski & Majewski, 2017, s. 8–9).

Sukupuolella ei ollut vastauksissa merkittävää eroa. Myöskään vastaajan iällä ei ollut merkittävää vaikutusta vastauksissa. Korvauskysymykseen oikein vastanneiden määrä kasvaa sen mukaan, mitä enemmän ikää tulee. 18–24-vuotiaista vastaajista tähän oikein vastasi noin 43 %, kun taas 60-vuotiaista ja sitä vanhemmista oikein vastasi noin 66 %. Vastaajan koulutustasolla ei näyttänyt olevan merkittävää vaikutusta oikein vastaamiseen. Ensimmäiseen kysymykseen oikein vastanneiden määrä kasvoi jonkun verran, kun ikä nousi. Toisen kysymyksen osalta tietämys laski, mitä korkeammin koulutettu vastaaja oli. Tulosten ymmärtämiseksi tarvitaan kuitenkin lisää laadullisia tutkimuksia, ja vakuutus­kysymykset tulisi ottaa osaksi taloudellisen lukutaidon tutkimuksia laajemmin. (Kawinski & Majewski, 2017, s. 8–10).

Vakuutusosaamisen osalta etenkin sairausvakuutuksen ymmärtäminen ja vertailu Yhdysvalloissa on tärkeää. Yhdysvalloissa valtaosalla kansalaisista vaaditaan sairausvakuutus rangaistuksen uhalla. Sairausvakuutus on yksi monimutkaisimmista ja kalliimmista tuotteista, joita kuluttajat ostavat. Vaihtoehtoja valinnalle on useita ja tuotteiden kattavuudet ovat erit. (O'Connor & Kabadayi, 2019, s. 227).

O'Connor ja Kabadayi (2019, s. 227, 238) ovat tutkineet sairausvakuutusosaamista Yhdysvalloissa. Vakuutusosaaminen on sitä, että yksilöllä on tietoa, kykyä ja itseluottamusta löytää ja arvioida sairausvakuutusten tietoja ja valita niistä paras vaihtoehto omalle taloudelle ja terveydelle. Tutkimukseen vastaajia on ollut 827 kappaletta. Sairausvakuutusosaamista mitattiin erityisellä mitta-asteikolla, jolla kartoitettiin vakuutuksen valintaan liittyviä asioita, kuten mistä etsii vakuutusta, osaako arvioida terveydenhuollon kustannuksia ja ymmärtääkö vakuutuksen ehdot. Lisäksi mitattiin esimerkiksi kykyä esittää kysymyksiä epäselvissä tilanteissa, hoitaa korvauspäätöksiä ja niiden valituksia ja hallita omaa vakuutustaan.

Tulokseksi saatiin, että ne ihmiset, joilla on voimakkaampi taipumus uskoa, että ulkoiset voimat, kuten kohtalo, onni ja sattuma määräävät elämäntapahtumat, on alhaisempi sairausvakuutusosaaminen. Lisäksi alhaisempi sairausvakuutusosaaminen oli henkilöillä, joilla oli vähemmän analyttinen kognitiivinen tyyli sekä niillä, joilla on alhaisempi taloudellisen tietämyksen taso. Kuluttajien taloudellinen luottamus liittyy positiivisesti sairausvakuutusosaamiseen eikä niinkään objektiivinen talousosaaminen. Tulos on tältä osin hieman yllättävä, mutta selitys voisi olla se, että sairausvakuutus vaatii erityyppistä asiantuntemusta kuin esimerkiksi rahoituspalvelut. Tutkimus osoittaa, että naisilla on korkeampi sairausvakuutusosaaminen kuin miehillä. Naisilla on yleensä enemmän tietoa terveydenhuollosta ja he käyttävät terveydenhuollon palveluita enemmän kuin miehet. Ikä vaikutti vakuutusosaamiseen niin, että osaaminen kasvaa iän myötä eikä tuloksissa näy sitä, että erityisen vanhoilla osaaminen olisi heikkoa, niin kuin on esimerkiksi monessa taloudellisen tietämyksen tutkimuksissa havaittu. Rodulla, etnisellä taustalla, tulotasolla ja koulutuksella ei havaittu olevan merkittävää vaikutusta osaamiseen. (O'Connor & Kabadayi, 2019, s. 247–248).

4 Tutkimus

Tässä luvussa kerron tarkemmin tutkimuksesta ja tutkimusmenetelmistä. Ensin kerrotaan tarkemmin, millainen on kvantitatiivinen tutkimus. Sen jälkeen käsitellään tutkimuksen tutkimuskysymykset, hypoteesi ja tutkimuksen tavoitteet. Tutkimuksen aineistoon pureudutaan kohdassa 4.3, ja luvun lopussa vielä tarkempiin tutkimusmenetelmiin.

4.1 Kvantitatiivinen tutkimus

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa eli määrällisessä tutkimuksessa mitataan erilaisten muuttujien välisiä eroja ja suhteita. Määrällisessä tutkimuksessa tutkittavia asioita ja niiden ominaisuuksia tarkastellaan numeerisesti. Tutkimuksessa tutkimustiedon tulee olla numeroina, joten laadullinen aineisto pitää muuttua numeeriseen muotoon. Jokaiselle muuttujalle annetaan arvo, joka esitetään yleensä numeroina. Tutkijan tulee kuitenkin tulkita ja selittää saadut numerot sanallisesti ja vertailla eri asioiden välisiä suhteita. (Vilka, 2007, s. 13–15). Kvantitatiivista tutkimusta voidaan kutsua myös tilastolliseksi tutkimukseksi (Heikkilä, 2014, s. 15).

Kvantitatiiviselle tutkimukselle ominaista on vastauksien suuri lukumäärä. Vastauksien suuren lukumäärän myötä toteutunut otos edustaa paremmin keskimääräistä vastausta. Näin ollen tutkija pystyy selittämään vastaukset numeerisesti. Tutkimuksen tulee olla objektiivinen eli tutkimuksen tulos on tutkijasta riippumaton. Tulosten objektiivisuutta edistää se, että tutkijan suhde tutkittavaan on mahdollisimman etäinen. Tulosten tulkinassa tulokset laitetaan ulkopuoliseen viitekehykseen, ja näin ollen niitä voidaan tulkita eri tavoin riippuen viitekehyksestä. (Vilka, 2007, s. 13, 16–17).

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa erilaisista muuttujista halutaan tietoa. Erilaisia muuttujia on esimerkiksi sukupuoli, ikä ja tulotaso. Mittaaminen tarkoittaa näiden erilaisten muuttujien välille tehtyjä havaintoja. Kausaalisuus on tyypillinen määrällisen tutkimuksen ominaisuus. Tämä tarkoittaa, että aineiston eri muuttujien väliltä etsitään syy-

seuraussuhteita. Tutkimuksessa yleensä oletetaan, että jokin tietty tekijä johtaa tietynlaiseen lopputulokseen. (Vilkkä, 2007, 13, 16, 23).

Kvantitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että tutkija esittää hypoteesin eli väittämän tutkimuksen lopputulemasta. Hypoteesi vastaa tutkimusongelmaan. Hypoteesi tulee olla perusteltu ja siihen vaikuttaa aiemmat tutkimukset ja mallit. Hypoteesille ominaista on se, että se kertoo muuttujien väliset syy-yhteydet selkeästi ja lyhyesti. Hypoteesin tulee perustua aiempiin tutkimuksiin tai teorioihin ja se pystytään testaamaan empiirisellä aineistolla. (Vilkkä, 2007, s. 24; Heikkilä, 2014, s. 21).

Määrällisellä tutkimuksella pyritään löytämään säännönmukaisuuksia vastauksista. Tutkimuksessa tulee aina esitellä tärkeimmät tulokset. Saatuja tuloksia esitetään numeraalisesti, sanallisesti ja erilaisten graafien, kuten kuvioiden ja taulukoiden avulla. Yksinkertainen esittämistapa on havainnollistavaa ja helposti luettavaa, ja esitettyjen tulosten tulee olla tarkoituksenmukaisia tulosten ja lukijan kannalta. (Vilkkä, 2007, s. 25, 148; Heikkilä, 2014, s. 15).

Tutkimuksen tulee olla reliabele ja validi. Tutkimuksen reliabeleus tarkoittaa, että sama tulos pystytään toistamaan tutkijasta riippumatta, eli saadut tulokset eivät ole sattumanvaraisia. Reliabeleus mittaa tarkkuutta tutkimuksen toteutuksessa ja mittauksissa. Validius tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa onnistuttiin mittaamaan sitä, mitä oli alun perin tarkoitus mitata. Validius on hyvä, kun käytetyt käsitteet on saatu arkikieliseksi, ja tutkimuksessa ei esiinny systemaattisia virheitä. Validiutta on kuitenkin hankala tarkastella tutkimuksen jälkeen, joten se tulee varmistaa ennen tutkimusta huolellisella suunnittelulla ja harkitulla tiedonkeruulla. (Vilkkä, 2007, s. 149–150; Heikkilä, 2014, s. 27–28).

4.2 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymys on, miten taloudellinen lukutaito vaikuttaa vakuutusosaamiseen. Lisäksi tutkimuskysymyksenä on, miten vastaajan eri taustat vaikuttavat

vakuutusosaamiseen. Vastaajan taustoina, eli tutkimuksen kontrollimuuttujina, tarkastellaan ikää, sukupuolta, koulutustasoa ja tulotasoa.

Tutkimuksen tavoitteena on verrata taloudellisen lukutaidon tasoa vakuutusosaamisen tasoon. Lisäksi tarkoitus on tutkia, mitkä tekijät erityisesti vaikuttavat vakuutusosaamiseen. Tavoitteena on regressioanalyysien avulla löytää syy-seuraussuhteita taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen väliltä.

Tutkimusta mitataan henkilön taloudellisen tietämyksen avulla. Tässä pro gradu -tutkimuksessa ei verrata taloudellista käyttäytymistä tai taloudellisia asenteita. Taloudellista tietämystä mitattiin neljän ydinkysymyksen avulla. Vakuutusosaamisen mittaamiseksi aiheistosta on valittu viisi kysymystä, joilla kartoitettiin vakuutusasioiden perusosaamista, kuten vakuutuksen tarkoitusta, omavastuuta ja vahinkoilmoituksen tekoa. Nämä tutkimuksessa käytetyt kysymykset on esitetty tarkemmin tutkimusmenetelmän yhteydessä.

Tutkimuksen hypoteesina on, että henkilön taloudellisen tietämyksen tasolla on vaikutusta vakuutusosaamiseen. Aiempia tutkimuksia taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen yhteydestä ei ole tehty, joten tulos ei pohjautu tähän. Aiempia tutkimuksia on kuitenkin tehty esimerkiksi taloudellisen lukutaidon vaikutuksista henkilön säästämiseen ja eläkkeelle varautumiseen (Lusardi & Mitchell 2011; Atkinson & Messy, 2012). Näiden tulosten perusteella tutkimuksessa oletetaan, että taloudellinen lukutaito vaikuttaa myös vakuutusosaamiseen. Aiempia tutkimuksia vakuutusosaamisesta tai riskilukutaidosta on tehty, ja tulokseksi on saatu yleisesti huonoja tuloksia vastaajien vakuutusosaamisen ja riskilukutaidon tasosta. Näissä tutkimuksissa vakuutusosaamista ei ole kuitenkaan verrattu taloudelliseen lukutaitoon. (Lusardi 2015; Tennyson 2011; Kawinski & Majewski, 2017).

Lisäksi hypoteesina on, että vakuutusosaamisessa on sukupuolten, iän, koulutustason ja tulotason välisiä eroja vastaajien välillä. Tämä oletamus perustuu siihen, että eroja näiden muuttujien välillä on ollut myös taloudellisessa lukutaidossa aiemmissa

tutkimuksissa (Lusardi & Mitchell, 2011; Atkinson & Messy 2012). Lisäksi Tennysonin tutkimuksessa (2011) esimerkiksi vastaajien ikää, sukupuolta, tulotasoa, koulutustasoa ja ihonväriä on verrattu oikeista vastauksista saatuihin pistemääriin. Ikä ei vaikuttanut pistemäärään, mutta valkoihoisilla, miehillä, korkeasti koulutetuilla ja suuremman tulotason omaavilla oli paremmat pisteet. Kawinskin ja Majewskin (2017) Puolassa tekemässä tutkimuksessa on verrattu eri muuttujien vaikutusta, mutta näiden välillä ei löydetty merkittäviä eroja.

4.3 Aineisto

Tutkimuksen aineistona käytetään Panu Kalmin ja Olli-Pekka Ruuskasen vuonna 2014 tekemää tutkimusta Suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta. Vaasan yliopiston ja Tampereen yliopiston yhteisprojektina toteutetun tutkimuksen rahoittajina ovat toimineet Suomen Akatemia, OP-Pohjola ryhmän tutkimussäätiö, Liikesivistysrahasto, Vaasan Aktiasäätiö ja Pörssisäätiö. Tutkimus on toteutettu survey-menetelmällä. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 6). Survey-tutkimuksessa on suuri määrä satunnaisotannalla valittuja vastaajia ja tutkimus toteutetaan kysely- tai haastattelumenetelmällä (Tilastokeskus). Survey-tutkimus on tehokas ja taloudellinen tapa, kun vastaajia on paljon (Heikkilä, 2014, s. 17).

Tutkimuksen aineistossa käytetyssä kyselyssä oli lähtökohtana OECD:n kehittämät kysymykset. Tutkimuksessa oli kysymyksiä jokaisesta taloudellisen lukutaidon osa-alueesta eli taloudellisesta tietämyksestä, taloudellisesta käyttäytymisestä ja taloudellisista asenteista. Kyselyssä kysyttiin monista eri osa-alueista enemmän ja laajemmin kysymyksiä kuin OECD:n sisältämät kysymykset. Kysymyspatteristo sisälsi kysymykset myös vakuutusosaamisesta. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 8).

Tutkimus toteutettiin kasvokkain tapahtuvana kyselytutkimuksena OECD:n suositusten tavoin. Vaasan ja Tampereen yliopistojen toimeksiannon mukaisesti haastattelut suoritti TNS Gallup. Haastattelut tehtiin helmikuussa–huhtikuussa 2014. Tutkimuksen otoksena

saatiin 1477 vastausta, joissa vastaajien ikä oli 18–92-vuoden välillä. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 8).

Tutkimuksen otanta toteutettiin ositettuna satunnaisotantana, joka toteutettiin monivaiheisesti. Tutkimuskunnat kyselyyn valittiin ositteiden pohjalta. TNS Gallup Oy:n käyttämä kuntaluokittelu Suomen kunnista perustuu tilastotieteen professorin Pentti Mannisen luokitukseen. Aineisto on painotettu niin, että otos vastaa keskimääräistä väestöä. Painotukset on tehty painomuuttujan avulla, jossa havainnot on painotettu iän, asuinpaikan ja sosioekonomisen aseman mukaan. (Kalmi & Ruuskanen).

Tutkimuksen haastattelujen laadunvarmistukseksi haastatteluista kontrolloitiin kymmenen prosenttia. Laadunvarmistuksen tarkoituksena oli tarkistaa, että haastattelut on suoritettu annettujen ohjeiden mukaisesti. Käytännössä haastatelluille soitettiin ja varmistettiin haastatteluun liittyviä asioita. Laadunvarmistus on TNS Gallup Oy:n normaali käytäntö, jossa keskitytään haastattelujen pituuteen ja kontaktitietojen merkitsemiseen. (Kalmi & Ruuskanen).

Tulosten vertailukelpoisuutta pohtiessa tulee huomata, että kysymysten toteuttamistapa on erilainen eri maissa. Esimerkiksi väittämäkysymyksissä kysymys on saatettu muotoilla toisaalla niin, että väite on tosi ja toisaalla niin, että väite on epätosi. Väärä väite on vaikeampaa tunnistaa vääräksi kuin oikea väite oikeaksi. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 8–10).

4.4 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessa tutkitaan taloudellisen lukutaidon vaikutuksia vakuutusosaamiseen. Näitä riippuvuussuhteita toteutetaan regressioanalyysillä, jotka on tehty Stata-tietojenkäsittelyohjelmalla.

Monimuuttujamenetelmät sisältävät yleensä yhden selitettävän muuttujan ja useampia selittäviä muuttujia (Heikkilä, 2014, s. 228). Selitettävää muuttujaa voidaan kutsua myös riippuvaksi muuttujaksi ja selittäviä riippumattomiksi muuttujiksi. Regressioanalyysissä selvitetään, mitkä selittävät muuttujat selittävät selitettävää muuttujaa. (Metsämuuronen, 2008, s. 85).

Selitettävänä muuttujana tutkimuksessa on vakuutusosaaminen. Vakuutusosaamista arvioidaan kyselyssä olleilla viidellä kysymyksellä, joissa on selvitetty vakuutusasioiden perustietämystä. Kysymyksissä on kartoitettu osaamista esimerkiksi omavastuista ja korvauskäytännöistä. Selittävänä muuttujana on taloudellinen lukutaito sekä kontrollimuuttujat. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, selittääkö henkilön taloudellisen lukutaidon taso vakuutusosaamista. Taloudellisesta lukutaidosta tutkimuksessa on mukana vain taloudellinen tietämys. Taloudellista tietämystä mitataan neljällä ydinkysymyksellä. Ne kartoittavat korkolaskutaitoja, inflaation ymmärtämistä ja riskien hajauttamista. Kontrollimuuttujiksi tutkimukseen on valittu ikä, sukupuoli, koulutustaso ja tulotaso.

Aineistoa on muokattu regressioanalyysia varten niin, että sukupuoli muuttujassa naisvastaajat saavat arvon 1 ja miesvastaajat arvon 0. Koulutusmuuttujassa arvon 1 saa korkeasti koulutetut ja arvon 0 ei-korkeasti koulutetut. Taloudellista lukutaitoa ja vakuutusosaamista mittaavissa kysymyksissä oikein vastanneet saavat arvon 1 ja väärin vastanneet arvon 0.

5 Tulokset

Tässä luvussa esitellään saadut tulokset. Ensin perehdytään kontrollimuuttujien jakaumiin ja sen jälkeen taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen kysymyksiin ja niiden tuloksiin. Tämän jälkeen on regressioanalyysit, joiden avulla tulkitaan, miten taloudellinen lukutaito ja eri kontrollimuuttujat vaikuttavat vakuutusosaamiseen.

5.1 Kontrollimuuttujat

Kontrollimuuttujana tutkimuksessa on ikä, sukupuoli, koulutustaso ja tulotaso. Koulutustaso on jaettu korkeasti koulutettuihin ja ei-korkeasti koulutettuihin. Korkeasti koulutettuihin luetaan vähintään alemman korkeakoulutuksen saaneet. Kontrollimuuttujien jakaumat on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2 Kontrollimuuttujien jakaumat.

	Määrä	Prosentti
Sukupuoli		
Nainen	788	53 %
Mies	689	47 %
Koulutustausta		
Korkeasti koulutettu	358	24 %
Ei-korkeasti koulutettu	1102	75 %
Ikä		
18–29-vuotiaat	269	18 %
30–44-vuotiaat	349	24 %
45–59-vuotiaat	380	26 %
60-vuotiaat ja yli	479	32 %
Tulotaso		
alle 20 000	655	44 %
20 000–30 000	325	22 %
30 000–40 000	179	12 %
40 000–50 000	113	8 %
50 000 yli	96	6 %

Taulukosta 2 huomataan, että naisten osuus vastaajista oli hieman korkeampi kuin miesten osuus. Korkeasti koulutettuja kyselyyn vastanneista oli 24 %. Ikäjakauma vastanneiden välillä oli melko tasainen, isoin ryhmä oli yli 60-vuotiaat. Tulotasoryhmistä alle 20 000 euroa ansainneet olivat suurin ryhmä. Heitä oli vastaajista 44 %. Yli 50 000 euroa vuodessa ansainneita hyvätuloisia oli vain 6 % vastaajista.

5.2 Taloudellinen lukutaito

Taloudellista lukutaitoa mitattiin tässä tutkimuksessa neljän kysymyksen avulla, jotka kartoittavat vastaajan taloudellista tietämystä. Taloudellista tietämystä koskevat kysymykset esitellään seuraavaksi. Kysymyksen oikea vastaus on suluissa, ja sen jälkeen on kysymyksen numero. Kysymyksistä kolmessa oli useampi eri vastausvaihtoehto ja yksi oli väittäjä, jossa vastausvaihtoehdot olivat tosi ja epätosi.

1. Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötillille, jonka korko on vuodessa 2 %. Vuoden aikana et laita tilille lisää rahaa, etkä nosta tililtä rahaa. Kuinka paljon tilillä on rahaa vuoden lopussa, kun korko on maksettu tilille? Oleta, että talletusten tuotosta ei peritä veroa. (102 euroa) K38
2. Ja kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden päästä, kun korko on 2 % vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa? (enemmän kuin 110 euroa) K39
3. Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pysytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla enemmän, vähemmän vai saman verran kuin tänään? (vähemmän kuin tänään) K36
4. Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon alenuksesta yleensä on suurempi, kuin sijoitettaessa vain yhteen kohteeseen. (epätosi) K40c. (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 19).

Alla olevassa taulukossa 3 on esitelty vastausten jakaumat.

Taulukko 3 Taloudellisen tietämyksen vastausten jakaumat.

	Määrä	Prosentti
Korko 1		
Oikein	1176	80 %
Väärin	301	20 %

Korko 2		
Oikein	841	57 %
Väärin	636	43 %
Inflaatio		
Oikein	1140	77 %
Väärin	337	23 %
Hajautus		
Oikein	991	67 %
Väärin	486	33 %

Taulukosta 3 nähdään, että kaikissa kysymyksissä oikein vastanneiden osuus on suurempi kuin väärin vastanneiden. Väärin vastanneisiin on luettu mukaan myös ne, jotka ovat vastanneet, etteivät tiedä vastausta. Ensimmäiseen yksinkertaiseen korkolaskuun oikein on vastannut 80 %, eli moni vastaajista on tiennyt vastauksen. Toinen koron ymmärrystä kartoittava kysymys on ollut hankalampi, ja oikein on vastannut 57 % vastaajista. Inflaatiokysymykseen oikein on vastannut 77 % vastaajista, eli inflaation merkitys on ymmärretty hyvin. Riskin hajautusta mittaava kysymys taas on ollut hieman haasteellisempi ja oikein vastanneiden osuus on ollut 67 %.

Seuraavassa taulukossa 4 on esitelty, miten oikein vastanneiden määrä jakautui. Taulukko kertoo muun muassa, kuinka moni vastaajista on saanut kaikki taloudellisen tietämyksen kysymykset oikein ja kuinka moni vastaajista ei ole saanut yhtään oikeaa vastausta.

Taulukko 4 Taloudellisen tietämyksen oikein vastanneiden jakaumat.

Oikeiden vastausten määrä	Määrä	Prosentti
0 oikein	53	4 %
1 oikein	157	11 %
2 oikein	295	20 %
3 oikein	487	33 %
4 oikein	485	33 %

Oheisesta taulukosta nähdään, että talousosaaminen on ollut vastaajilla hyvin hallussa. Neljästä kysymyksestä kolme tai neljä oikein saaneiden prosenttiosuus on ollut yhteensä

66 % eli selvästi yli puolet vastaajista. Kaikkiin kysymyksiin väärin vastasi vain 53 vastaajaa, ja ainoastaan yhden kysymyksen oikein sai 11 % vastaajista.

5.3 Vakuutusosaaminen

Vakuutusosaamisesta tutkimukseen on valittu viisi kysymystä, jotka kartoittavat perustaitoja ja -tietoja vakuutuksiin ja niiden käyttöön liittyen. Kyseessä on omavastuihin ja korvauskäytäntöihin liittyviä kysymyksiä. Kysymyksistä kolme oli väittämiä, joihin vastausvaihtoehtoina oli tosi tai epätosi. Kahdessa kysymyksessä oli annettu useampi vastausvaihtoehto. Kysymykset on esitelty alla. Kysymyksen lopussa suluissa on oikea vastaus ja sen jälkeen kysymyksen numero.

1. Vakuutuksen tarkoituksena on palauttaa vakuutettu vahinkoa edeltävälle taloudelliselle tasolle. (tosi). K15a
2. Suurempi omavastuu pienentää vakuutusmaksua. (tosi). K15d
3. Maksan kotivakuutusta viisi vuotta, eikä yhtään vahinkoa satu. Vakuutukseni on ollut hyödytön. (epätosi). K15h
4. Milloin sinun täytyy tehdä vahinkoilmoitus vakuutusyhtiölle? (Mahdollisimman nopeasti vahinkotapahtuman jälkeen, mutta viimeistään vuoden kuluttua tapahtumasta). K17
5. Ajatellaan, että samassa vakuutusyhtiössä vakuutettuna oleva ystäväsi liioittelee hänelle tapahtunutta vahinkoa, ja saa suuremman korvauksen. Miten tämä vaikuttaa sinun vakuutukseesi? (Vakuutusmaksu nousevat ystäväni vilpillisen toiminnan takia). K19 (Kalmi & Ruuskanen, 2016a, s. 20–21).

Taulukossa 5 on esitelty, miten oikeat ja väärät vastaukset ovat jakautuneet vastaajien kesken.

Taulukko 5 Vakuutusosaamisen vastausten jakaumat.

	Määrä	Prosentti
Vakuutuksen tarkoitus		
Oikein	1032	70 %
Väärin	445	30 %
Omavastuun merkitys		

Oikein	1069	72 %
Väärin	408	28 %
Vakuutuksen hyöty		
Oikein	1093	74 %
Väärin	384	26 %
Vahinkoilmoitus		
Oikein	928	63 %
Väärin	549	37 %
Huijauksen vaikutus		
Oikein	869	59 %
Väärin	608	41 %

Taulukko 5 kertoo, että yleisesti vakuutusksymyksien osaaminen on ollut hyvää. Lähes kaikkiin kysymyksiin oikein on vastannut yli 60 % vastaajista. Ensimmäiseen vakuutuksen tarkoitusta mittaavaan kysymykseen oikein on vastannut 70 %. Myös omavastuun merkitys vakuutuksen hintaan ja vakuutuksen hyödyllisyys on ymmärretty ja oikein vastanneita on ollut yli 70 %. Vahinkoilmoituksen teon ajankohta ja asiakkaan vilpillisen toiminnan merkitys ovat olleet hieman haastavampia kysymyksiä. Näihin oikein on vastannut noin 60 % vastaajista. Vastaajista 40 % ei ole tiennyt, milloin vahinkoilmoitus kuuluu tehdä tai miten asiakkaan vilpillinen toiminta vaikuttaa muihin asiakkaisiin.

Taulukossa 6 on esitetty, miten oikein vastanneiden määrät jakautuvat. Taulukko kertoo muun muassa, kuinka moni vastaajista sai kaikki kysymykset oikein, ja kuinka moni sai vain yhden tai nolla oikein.

Taulukko 6 Vakuutusosaaminen oikein vastanneiden jakaumat.

Oikeiden vastausten määrä	Määrä	Prosentti
0 oikein	23	2 %
1 oikein	74	5 %
2 oikein	233	16 %
3 oikein	406	27 %
4 oikein	472	32 %
5 oikein	269	18 %

Taulukosta nähdään, että kaikki viisi kysymystä oikein sai 18 % vastaajista. Neljä kysymystä viidestä oikein sai 32 % vastaajista ja tämä on suurin ryhmä. Kolme kysymystä

viidestä oikein sai 27 % vastaajista. Vain 23 vastaajaa vastasi väärin kaikkiin vakuutusosaamisen kysymyksiin. Vastaajista 74 eli vain 5 % sai oikein ainoastaan yhden kysymyksen ja kaksi oikein sai 16 %. Kaksi tai sen alle oikein vastanneiden määrä kokonaisuudesta oli 23 %, kun taas kolme tai enemmän oikein vastanneita oli 77 %.

5.4 Regressioanalyysit

Taloudellisen lukutaidon merkitystä vakuutusosaamiseen on tutkittu regressioanalyysien avulla, jotka on tehty Stata-tietojenkäsittelyohjelmalla. Regressioanalyysit on tehty erikseen kaikille viidelle vakuutusosaamista mittaavalle kysymykselle ja lopuksi kaikista viidestä kysymyksestä on tehty vakuutusosaamisen summamuuttuja, jota on selitetty kontrollimuuttujilla. Taulukoissa on jokaisen selittävän muuttujan kohdalla esitetty regressiokerroin ja kertoimen alla suluisissa t-arvo. Regressioiden merkitsevyytasot taulukoissa ovat *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$ ja * $p < 0.05$. Selitysaste on merkitty taulukon alaosaan. Verrokkiryhminä selittävässä muuttujissa on taloudellisen lukutaidon osalta ne, jotka eivät ole vastanneet taloudellisen lukutaidon kysymyksiin oikein. Sukupuolimuuttujassa verrokkiryhmänä ovat miehet. Koulutustason osalta verrokkiryhmä ovat ei- korkeasti koulutetut. Ikämuuttujan verrokkiryhmänä ovat 18–29-vuotiaat. Tulotason verrokkiryhmä ovat ne, joiden vuositulot ovat alle 20 000€.

Y-muuttujina regressioanalyyseissä on vakuutusosaamisen kysymyksiin oikein vastanneet. X-muuttujana on taloudellinen lukutaito, joka on summattu muuttuja neljästä taloudellisen lukutaidon ydinkysymyksen oikeista vastauksista ja se kuvaa henkilön taloudellisen lukutaito-osaamista. Muuttujassa käytetyt kysymykset ovat taloudellisen lukutaidon ydinkysymykset, jotka mittaavat koron muodostumista, inflaatiota ja riskin hajautusta. Nämä kysymykset on esitelty tarkemmin sivulla 43. Oikein vastanneiden jakaumat ovat sivun 44 taulukossa 4. Taloudellisen lukutaidon muuttuja on generoitu muuttuja oikein vastanneiden osuuksista. Muita kontrollimuuttujia ovat sukupuoli, ikä, koulutus ja tulotaso.

Regressioanalyysin tulokset kertovat, mikä on yksittäisen selittävän muuttujan vaikutus selitettävään asiaan silloin, kun kaikki regressiossa olevat muuttujat on otettu huomioon. Jokainen regressioanalyysi on tehty kahteen kertaan. Taulukoiden ensimmäisessä sarakkeessa on tulokset niin, että taloudellisen lukutaidon summamuuttuja ei ole mukana selittämässä vakuutusosaamista. Taulukoiden toisessa sarakkeessa taloudellisen lukutaidon summamuuttuja on yksi selittävästä muuttujista. Näin tuloksista saa tulkittua, mikä vaikutus erityisesti taloudellisella lukutaidolla on vakuutusosaamiseen jokaisen eri vakuutusksymyksen kohdalla.

Ensimmäisessä regressioanalyysissä tutkitaan, miten selittävät muuttujat eli taloudellinen lukutaito, sukupuoli, ikä, koulutus ja tulotaso yhdessä selittävät ensimmäiseen vakuutusksymyksen oikein vastanneiden osuutta. Ensimmäinen vakuutusksymys oli väittäjä: "Vakuutuksen tarkoituksena on palauttaa vakuutettu vahinkoa edeltävälle taloudelliselle tasolle". Regressioanalyysin toisessa sarakkeessa ovat tulokset ilman taloudellista lukutaitoa selittävänä muuttujana. Tulokset on esitelty alla olevassa taulukossa 7.

Taulukko 7 Regressiotaulukko vakuutusksymyksestä vakuutuksen tarkoitus.

	(1) Vakuutusksymys 1	(2) Vakuutusksymys 1
Taloudellinen lukutaito		0.0260* (2.31)
Nainen	-0.0937*** (-3.85)	-0.0827*** (-3.34)
30–44-vuotiaat	-0.0642 (-1.67)	-0.0651 (-1.70)
45–59-vuotiaat	-0.00797 (-0.21)	-0.0107 (-0.28)
60–92-vuotiaat	-0.0220 (-0.62)	-0.0204 (-0.57)
Korkeasti koulutettu	-0.00195 (-0.07)	-0.0141 (-0.47)
20 000–30 000 vuositulot	0.0703*	0.0671*

	(2.22)	(2.12)
30 000–40 000 vuositulot	0.0899* (2.28)	0.0823* (2.08)
40 000–50 000 vuositulot	0.0103 (0.21)	0.00307 (0.06)
50 000 + vuositulot	0.0389 (0.73)	0.0314 (0.59)
Cons	0.736*** (23.30)	0.662*** (14.82)
<i>Yhteensä</i>	1477	1477
Selitysaste	0.022	0.026

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot * 5 % **1 % ***0,1 %

Ikämuuttujan verrokkiryhmänä on 18–29-vuotiaat ja tulotason verrokkiryhmänä on alle 20 000€ vuodessa ansaitsevat.

Oheisen taulukon vasemmasta sarakkeesta nähdään, että vastaajan sukupuolella on vaikutusta vakuutusosaamiseen. Verrattaessa naisvastaajia miesvastaajiin huomataan, että regressiokertoimen etumerkki on negatiivinen, joten naiset ovat vastanneet todennäköisemmin väärin kysymykseen. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 0,1 %:n merkitsevyytasolla. Jälkimmäisessä analyysissä huomataan, että taloudellisella lukutaidolla on tilastollisesti merkitsevä vaikutus oikein vastaamiseen. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyytasolla ja etumerkki on positiivinen. Mitä paremmin henkilö on vastannut taloudellisen lukutaidon ydinkysymyksiin sitä paremmin henkilö osaa vastata ensimmäiseen yleistä vakuutusosaamista kartoittavaan kysymykseen.

Eri ikäluokat eivät anna tilastollisesti merkitseviä tuloksia eikä myöskään koulutuksella ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta oikein vastaamiseen. Tuloksista voidaan kuitenkin tulkita etumerkit. Nuoret keski-ikäiset 30–44-vuotiaat ja kyselyn vanhimmat vastaajat yli 60-vuotiaat vastasivat todennäköisemmin väärin kuin vertailuryhmän nuoret 18–29-vuotiaat. Parhain tietämys oli keski-ikäisillä 45–59-vuotiailla. Korkeasti koulutettujen etumerkki on negatiivinen, joten suhteessa alemman koulutuksen saaneisiin, korkeasti koulutetut vastasivat kysymykseen huonommin.

Tulotasoja tarkasteltaessa huomataan, että verrokkiryhmään, eli alle 20 000 euroa vuodessa ansaitseviin nähden, kaikki muut tuloluokat ovat etumerkiltään positiivisia eli enemmän ansaitsevat vastasivat kysymykseen todennäköisemmin oikein. Tilastollisesti merkitsevä tulos on tuloluokissa 20 000–30 000 ja 30 000–40 000 euroa.

Verrattaessa tuloksia sen mukaan onko taloudellinen lukutaito yksi selittävästä muuttujista, huomataan, että tällä ei ole vaikutusta. Tulokset eivät muutu merkittävästi vaan kaikki etumerkit ja tilastolliset merkitsevyydet pysyvät samana huolimatta siitä onko taloudellinen lukutaito yksi selvittävästä muuttujista.

Seuraavaksi käsittelyssä on toisen vakuutuskyseksen regressioanalyysit. Toinen kysymys oli väittämä: ”Suurempi omavastuu pienentää vakuutusmaksua”. Tulokset näkyvät alla olevassa taulukossa 8.

Taulukko 8 Regressiotaulukko vakuutuskysestä omavastuun merkitys.

	(1) Vakuutuskyse 2	(2) Vakuutuskyse 2
Taloudellinen lukutaito		0.105*** (10.15)
Nainen	-0.131*** (-5.68)	-0.0867*** (-3.81)
30–44-vuotiaat	0.0377 (1.03)	0.0341 (0.97)
45–59-vuotiaat	0.0998** (2.79)	0.0887* (2.56)
60–92-vuotiaat	0.00988 (0.29)	0.0164 (0.50)
Korkeasti koulutettu	0.104*** (3.73)	0.0553* (2.01)
20 000–30 000 vuositulot	0.0864** (2.88)	0.0734* (2.53)
30 000–40 000 vuositulot	0.162***	0.131***

	(4.32)	(3.61)
40 000–50 000 vuositulot	0.0978* (2.13)	0.0688 (1.55)
50 000 + vuositulot	0.103* (2.05)	0.0730 (1.50)
Cons	0.677*** (22.57)	0.381*** (9.28)
<i>Yhteensä</i>	1477	1477
Selitysaste	0.072	0.133

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot * 5 % **1 % ***0,1 %

Ikämuuttujan verrokkiryhmänä on 18–29-vuotiaat ja tulotason verrokkiryhmänä on alle 20 000€ vuodessa ansaitsevat.

Tarkastellaan ensin taulukon vasenta saraketta. Sarakkeessa olevista tuloksista nähdään, että sukupuolella on tilastollisesti merkitsevä vaikutus kysymykseen oikein vastaamisessa. Naisten osalta etumerkki on negatiivinen, joten jälleen miehet ovat vastanneet todennäköisemmin oikein. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Vastaajan iän osalta huomataan, että 45–59-vuotiaat ovat vastanneet verrokkiryhmää eli 18–29-vuotiaita todennäköisemmin oikein. Kertoimen etumerkki on positiivinen ja tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla. Muiden ikäluokkien tulokset ovat myös positiivisia, joten kaikki 30-vuotiaat tai sitä vanhemmat ovat osanneet vastata tähän omavastuun vaikutusta kartoittavaan kysymykseen oikein.

Korkeasti koulutettujen tuloksen etumerkki on positiivinen ja tulos on tilastollisesti merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Korkeasti koulutetut ovat siis vastanneet kysymykseen paremmin kuin ei-korkeasti koulutetut.

Tulotason osalta tulokset ovat samankaltaiset kuin ensimmäisen vakuutuskytymyksen kohdalla. Kaikki tuloluokat verrokkiryhmään nähden ovat etumerkiltä positiivisia, joten mitä enemmän henkilö ansaitsee sen paremmin hän on osannut vastata kysymykseen. Kaikissa tuloluokissa tulos on tilastollisesti merkitsevä. Yli 40 000 euroa vuodessa ansaitsevien tulos on 5 % merkitsevyystasolla tilastollisesti merkitsevä. 20 000–30 000 euroa

vuodessa ansaitsevien tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla ja 30 000–40 000 euroa ansaitsevien tulos 0,1 % tasolla tilastollisesti merkitsevä.

Taulukon oikean puolen sarakkeesta huomataan ensin, että taloudellisella lukutaidolla on tilastollisesti merkitsevä vaikutus kysymyksen oikein vastaamiseen. Kertoimen etumerkki on positiivinen ja tulos on tilastollisesti merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Paremman taloudellisen lukutaidon omaava henkilö osasi vastata paremmin kysymykseen. Kun verrataan äskeisiä vasemman sarakkeen tuloksia taulukon oikean puolen sarakkeeseen tuloksiin, jossa taloudellinen lukutaito on mukana, huomattavaa eroavaisuutta ei ole. Kaikki tulosten etumerkit ovat pysyneet samana. Tulosten tilastolliset merkitsevyydet ovat hieman muuttuneet erityisesti tulotasojen osalta.

Seuraavassa taulukossa 9 on kolmannen vakuutus­kysymyksen regressiotulokset. Kolmas kysymys oli väittämä: ”Maksan kotivakuutusta viisi vuotta, eikä yhtään vahinkoa satu. Vakuutukseni on ollut hyödytön”.

Taulukko 9 Regressiotaulukko vakuutus­kysymyksestä vakuutuksen hyöty.

	(1) Vakuutus­kysymys 3	(2) Vakuutus­kysymys 3
Taloudellinen lukutaito		0.0529*** (5.03)
Nainen	0.0649** (2.84)	0.0873*** (3.78)
30–44-vuotiaat	-0.101** (-2.80)	-0.103** (-2.87)
45–59-vuotiaat	-0.104** (-2.94)	-0.109** (-3.12)
60–92-vuotiaat	-0.206*** (-6.17)	-0.203*** (-6.12)
Korkeasti koulutettu	0.0979*** (3.53)	0.0732** (2.62)
20 000–30 000 vuositulot	0.0723*	0.0657*

	(2.43)	(2.23)
30 000–40 000 vuositulot	0.0260 (0.70)	0.0106 (0.29)
40 000–50 000 vuositulot	0.0925* (2.04)	0.0778 (1.72)
50 000 + vuositulot	0.152** (3.06)	0.137** (2.78)
Cons	0.770*** (25.98)	0.622*** (14.91)
<i>Yhteensä</i>	1477	1477
<i>Selitysaste</i>	0.056	0.072

t statistics in parentheses

Merkitsevyytasot * 5 % **1 % ***0,1 %

Ikämuuttujan verrokkiryhmänä on 18–29-vuotiaat ja tulotason verrokkiryhmänä on alle 20 000€ vuodessa ansaitsevat.

Taulukon vasemman puolen sarakkeen tuloksissa vastaajan sukupuolella on vaikutusta kysymyksen oikein vastaamiseen. Aiempiin tuloksiin nähden tämän kysymyksen osalta tulos on päinvastainen. Kertoimen etumerkki on positiivinen, joten tähän kysymykseen naiset ovat vastanneet miehiä todennäköisemmin oikein. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyytasolla.

Vastaajan iän osalta tulokset ovat myös päinvastaisia kuin aiemmissä kysymyksissä. Ikäluokkien kertoimien etumerkit ovat negatiivisia. Verrattaessa nuoriin 18–29-vuotiaisiin vastaajiin, kaikki vanhemmat ikäluokat ovat vastanneet todennäköisemmin väärin tähän kysymykseen. Tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä 1 % ja 0,1 % merkitsevyytasolla.

Korkeasti koulutettujen osalta tulokset ovat samassa linjassa kuin aiemmissä kysymyksissä. Korkeasti koulutetut ovat vastanneet kysymykseen paremmin, koska kertoimen etumerkki on positiivinen. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1 % merkitsevyytasolla.

Eri tulotasoja vertailtaessa huomataan, että alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevat ovat vastanneet todennäköisemmin väärin tähän vakuutuksen hyötyä kartoittavaan

kysymykseen. Muiden tuloluokkien kertoimet ovat positiivisia. Kaikkien muiden paitsi 30 000–40 000 euroa vuodessa ansaitsevien tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä.

Oikealla olevassa sarakkeessa on selitettävänä muuttujana lisäksi taloudellisen lukutaidon summamuuttuja. Kerroin on positiivinen, joten paremman taloudellisen lukutaidon omaava henkilö on vastannut kysymykseen todennäköisemmin oikein. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1 % merkitsevyytasolla. Verrattaessa oikean sarakkeen tuloksia vasemman puolen sarakkeen tuloksiin, huomataan, että kaikkien kertoimien etumerkit ovat pysyneet samana. Tulokset eivät muutu merkittävästi, kun taloudellinen lukutaito lisätään regressioanalyysiin selittäväksi muuttujaksi. Pieniä vaikutuksia taloudellisella lukutaidolla on tulosten tilastolliseen merkitsevyyteen. Sukupuolen vaikutuksen tilastollinen merkitsevyys on parantunut, kun taas korkeasti koulutettujen tilastollinen merkitsevyys on heikentynyt.

Seuraavassa regressioanalyysissä tutkitaan, miten selittävät muuttujat selittävät vahinkoilmoituskysymykseen oikein vastaamista. Kysymys K17 oli ”Milloin sinun täytyy tehdä vahinkoilmoitus vakuutusyhtiölle vahingon sattuessa”. Tulokset on esitetty taulukossa 10.

Taulukko 10 Regressiotaulukko vakuutus­kysymyksestä vahinkoilmoitus.

	(1) Vakuutus­kysymys 4	(2) Vakuutus­kysymys 4
Taloudellinen lukutaito		0.0734 ^{***} (6.22)
Nainen	-0.0108 (-0.42)	0.0203 (0.78)
30–44-vuotiaat	-0.0154 (-0.38)	-0.0179 (-0.44)
45–59-vuotiaat	-0.00180 (-0.05)	-0.00956 (-0.24)
60–92-vuotiaat	0.0358 (0.95)	0.0404 (1.08)
Korkeasti koulutettu	0.0429	0.00858

	(1.37)	(0.27)
20 000–30 000 vuositulot	-0.0209 (-0.62)	-0.0300 (-0.90)
30 000–40 000 vuositulot	-0.0302 (-0.72)	-0.0516 (-1.24)
40 000–50 000 vuositulot	0.0690 (1.35)	0.0487 (0.96)
50 000 + vuositulot	0.0975 (1.74)	0.0763 (1.37)
Cons	0.613*** (18.30)	0.406*** (8.67)
<i>Yhteensä</i>	1477	1477
Selitysaste	0.009	0.034

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot * 5 % **1 % ***0,1 %

Ikämuuttujan verrokkiryhmänä on 18–29-vuotiaat ja tulotason verrokkiryhmänä on alle 20 000€ vuodessa ansaitsevat.

Taulukon vasenta saraketta tarkastellessa huomataan, että tuloksissa ei ole tilastollista merkitsevyyttä. Regressiotaulukosta voi tulkita kuitenkin myös pelkät etumerkit, vaikka tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Sukupuolen osalta naisten vastaukset suhteessa miehiin on negatiivisella etumerkillä, joten naiset vastasivat todennäköisemmin tähän vakuutusksymykseen väärin verrattaessa miehiin.

Ikä vaikuttaa oikein vastaamiseen niin, että suhteessa nuoriin 18–29 vuotiaisiin vanhemmat yli 60-vuotiaat vastasivat todennäköisemmin oikein kuin verrokkiryhmä. Toisaalta verrokkiryhmä 18–29-vuotiaat vastasivat todennäköisemmin oikein kuin keskiikäiset 30–59-vuotiaat. Koulutuksen osalta korkeasti koulutetut suhteessa ei-korkeasti koulutettuihin vastasivat todennäköisemmin oikein, koska kertoimen etumerkki on positiivinen.

Tulotason osalta 20 000–40 000 euroa ansaitsevien luokkien kertoimen etumerkki on negatiivinen, joten näihin luokkiin kuuluvat vastaajat vastasivat todennäköisemmin väärin kuin alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevat. Paremmin kuin 40 000 euroa

vuodessa ansaitsevien osalta tulos on päinvastainen, ja he ovat vastanneet kysymykseen paremmin oikein kuin alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevat.

Taulukon 10 oikean puolen sarakkeesta nähdään, että taloudellisella lukutaidolla on tilastollisesti merkitsevä vaikutus oikein vastanneisiin. Mitä paremmin vastaaja on vastannut oikein taloudellisen lukutaidon kysymyksiin, sitä todennäköisemmin hän on vastannut oikein myös tähän vahinkoilmoitusta koskevaan kysymykseen.

Seuraavassa taulukossa 11 tutkimme vakuutus­kysymystä, joka kartoitti huijaamisen ymmärtämistä. Regressioanalyysillä tutkimme kysymykseen oikein vastaamiseen vaikuttavia tekijöitä. Kysymys oli: ”Ajatellaan, että samassa vakuutusyhtiössä vakuutettuna oleva ystäväsi liioittelee hänelle tapahtunutta vahinkoa, ja saa suuremman korvauksen. Miten tämä vaikuttaa sinun vakuutukseesi?”. Kysymyksen tarkoituksena on selvittää ymmärtääkö vastaaja, miten vilpillinen toiminta vaikuttaa kaikkiin vakuutuksenottajiin.

Taulukko 11 Regressiotaulukko vakuutus­kysymyksestä huijauksen vaikutus.

	(1) Vakuutus­kysymys 5	(2) Vakuutus­kysymys 5
Taloudellinen lukutaito		0.129*** (11.57)
Nainen	-0.114*** (-4.53)	-0.0593* (-2.42)
30–44-vuotiaat	0.115** (2.89)	0.110** (2.90)
45–59-vuotiaat	0.232*** (5.96)	0.218*** (5.86)
60–92-vuotiaat	0.0167 (0.45)	0.0247 (0.70)
Korkeasti koulutettu	0.0792** (2.60)	0.0189 (0.64)
20 000–30 000 vuositulot	0.0626	0.0467

	(1.92)	(1.49)
30 000–40 000 vuositulot	0.152*** (3.72)	0.114** (2.91)
40 000–50 000 vuositulot	0.120* (2.40)	0.0841 (1.75)
50 000 + vuositulot	0.179** (3.27)	0.141** (2.70)
Cons	0.485*** (14.86)	0.122** (2.75)
<i>Yhteensä</i>	1477	1477
<i>Selitysaste</i>	0.093	0.169

t statistics in parentheses

Merkitsevyytasot * 5 % **1 % ***0,1 %

Ikämuuttujan verrokkiryhmänä on 18–29-vuotiaat ja tulotason verrokkiryhmänä on alle 20 000€ vuodessa ansaitsevat.

Tarkasteltaessa taulukon vasenta saraketta huomataan, että naiset ovat vastanneet tähän kysymykseen miehiä todennäköisemmin väärin, mikä näkyy negatiivisena merkitsevyyksimerkkinä. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyytasolla. Vastajan iällä on ollut merkitystä osaamiseen. 30–59-vuotiaat ovat vastanneet todennäköisemmin oikein suhteessa nuoriin 18–29 vuotiaisiin. Tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä 1 % ja 0,1 % merkitsevyytasolla. Myös 60–92-vuotiaiden kertoimen etumerkki on positiivinen, joten he ovat vastanneet paremmin oikein kuin nuoret 18–29-vuotiaat.

Koulutusmuuttujan etumerkki on positiivinen, joten korkeasti koulutetut ovat vastanneet tähänkin kysymykseen paremmin oikein kuin ei-korkeasti koulutetut. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyytasolla.

Tulotason osalta kaikkien tuloluokkien kertoimien etumerkki on positiivinen, joten korkeamman tulotason omaavat ovat vastanneet todennäköisemmin oikein verrokkiryhmään verrattuna. Lisäksi tulokset ovat tilastollisesti merkitsevät kaikkien muiden paitsi 20 000–30 000 euroa vuodessa ansaitsevien osalta.

Taulukon 11 oikean puolen sarakkeesta nähdään, että taloudellisella lukutaidolla on tilastollisesti merkitsevä vaikutus myös tähän kysymykseen. Paremmat taloudelliset tiedot omaava vastaaja vastasi todennäköisemmin oikein myös tähän viimeiseen vakuutus­kysymykseen. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Verrattaessa oikean puolen sarakkeen tuloksia vasemman puolen sarakkeeseen, huomataan että etumerkit ovat pysyneet kaikkien muuttujien osalta samana. Kertoimen arvot ovat hieman eroavaisia, jonka vuoksi myös tilastolliset merkitsevyydet ovat joiltain osin laskeneet. Eli taloudellisen lukutaidon ollessa mukana muiden selittävien muuttujien vaikutus laskee.

Viimeisessä taulukossa 12 on selitettävänä muuttujana vakuutusosaamisen summamuuttuja. Muuttujassa on yhdistetty kaikki edellä tutkitut viisi vakuutus­kysymystä yhdeksi selitettäväksi muuttujaksi. Tässä taulukossa esitetään tutkimuksen päätulokset. Vakuutusosaamisen selittävä muuttuja on vakuutus­kysymysten oikein vastanneiden summa ja se saa arvoja väliltä 0–5. Vakuutus­kysymykset on esitelty sivulla 45 ja oikein vastanneiden jakaumat sivulla 46 olevassa taulukossa 6. Selittävät muuttujat ovat samat kuin aiemmissa regressioanalyseissä.

Taulukko 12 Regressiotaulukko vakuutusosaamisen summamuuttujasta.

	(1) Vakuutusosaaminen	(2) Vakuutusosaaminen
Taloudellinen lukutaito		0.386*** (14.77)
Nainen	-0.285*** (-4.70)	-0.121* (-2.10)
30–44-vuotiaat	-0.0282 (-0.30)	-0.0414 (-0.46)
45–59-vuotiaat	0.218* (2.33)	0.177* (2.03)
60–92-vuotiaat	-0.166 (-1.87)	-0.142 (-1.72)
Korkeasti koulutettu	0.323***	0.142*

	(4.40)	(2.04)
20 000–30 000 vuositulot	0.271*** (3.44)	0.223** (3.03)
30 000–40 000 vuositulot	0.399*** (4.07)	0.287** (3.12)
40 000–50 000 vuositulot	0.389** (3.24)	0.282* (2.51)
50 000 + vuositulot	0.571*** (4.34)	0.459*** (3.73)
Cons	3.280*** (41.78)	2.193*** (21.12)
<i>Yhteensä</i>	1477	1477
Selitysaste	0.093	0.210

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot * 5 % **1 % ***0,1 %

Ikämuuttujan verrokkiryhmänä on 18–29-vuotiaat ja tulotason verrokkiryhmänä on alle 20 000€ vuodessa ansaitsevat.

Tutkitaan ensin taulukon 12 vasenta saraketta. Tuloksista huomataan, että sukupuoli-muuttujan etumerkki on negatiivinen, eli miesten osaaminen on ollut parempaa. Tulos noudattaa pääosin samaa linjaa kuin ylempänä tutkitut regressiot jokaisesta kysymyksestä erikseen. Erillisissä regressioissa neljässä viidestä on sukupuolen osalta etumerkki negatiivinen, eli miesten tietämys kysymyksiin on ollut parempi. Sama huomataan tässä regressioanalyysissä, kun vakuutus-kysymykset on yhdistetty yhdeksi selitettäväksi muuttujaksi. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Sukupuoli on merkittävä tekijä selittämään vakuutusosaamista.

Vastaajien ikää tutkittaessa huomataan, että keski-ikäisten 45–59-vuotiaiden ryhmän etumerkki on positiivinen. Kyseinen keski-ikäisten ryhmä on siis vastannut todennäköisemmin oikein kaikkiin vakuutus-kysymyksiin verrattaessa verrokkiryhmään nuoriin 18–29-vuotiaisiin. Tulos on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla. Muiden ikämuuttujien osalta etumerkki on negatiivinen, mutta tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Tämän taulukon osalta pelkkiä kertoimien etumerkkejä ei voi tulkita, koska

selitettävä muuttuja saa arvoja 0–5 väliltä, joten vain tulokset, jotka ovat tilastollisesti merkitseviä, ovat relevantteja.

Ikämuuttuja on yksittäisten kysymysten regressioanalyseissä saanut paljon toisistaan poikkeavia tuloksia. Yksittäisten kysymysten osalta kahdessa viidestä 45–59-vuotiaiden tulokset ovat olleet positiivisella etumerkillä. Myös muiden ikäryhmien tulokset ovat vaihdelleet. Ikä ei siis ole kovin selkeä selittävä tekijä vakuutusosaamisen kannalta, mutta korkeampi ikä nostaa todennäköisyyttä paremmalle osaamiselle.

Koulutusmuuttujan etumerkki on positiivinen, joten korkeasti koulutetut ovat todennäköisemmin vastanneet oikein kaikkiin vakuutusosaamista mittaaviin kysymyksiin. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Tulos noudattaa samaa linjaa kuin yksittäisten kysymysten regressioanalyseissä. Niissä yhtä lukuun ottamatta korkeasti koulutettujen etumerkki on ollut positiivinen verrokkiryhmään nähden. Vastaaajan koulutuksella on selkeästi merkitystä vakuutusosaamiseen.

Vastaaajan vuositulon osalta kaikki verrokkiryhmää paremmin ansaitsevat ovat vastanneet todennäköisemmin kysymyksiin oikein. Tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä 0,1 % ja 1 % merkitsevyystasolla. Pienituloisten alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevien tietämys vakuutusasioihin on selkeästi heikompaa. Tulomuuttujan tulokset ovat samassa linjassa yksittäisten kysymysten osalta. Lähes kaikkien kysymysten regressioissa enemmän kuin 20 000 euroa vuodessa ansaitsevat ovat vastanneet kyseisiin kysymyksiin todennäköisemmin oikein. Tulotaso on merkittävä selittävä muuttuja vakuutusosaamisessa.

Taulukon oikean puolen sarakkeessa mukana on taloudellisen lukutaidon summamuuttuja yhtenä selittävänä tekijänä. Taloudellinen lukutaito on saanut positiivisen kertoimen eli paremman taloudellisen lukutaidon omaavat vastaajat ovat osanneet vastata paremmin myös vakuutusosaamista mittaaviin kysymyksiin. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla. Myös kaikkia yksittäisiä kysymyksiä

tarkasteltaessa tulos on ollut samanlainen. Taloudellisella lukutaidolla on ollut selkeä positiivinen vaikutus vakuutusosaamiseen.

Taloudellisen lukutaidon ollessa mukana yhtenä selittävänä tekijänä, huomataan että erot taulukon sarakkeiden välillä ovat pieniä. Tulokset ovat pysyneet samana, vain tilastolliset merkitsevyydet ovat osittain hieman laskeneet. Kuitenkin kaikki edellä mainitut selittävät muuttujat ovat pysyneet edelleen tilastollisesti merkitsevinä jollain tasolla.

Taloudellinen lukutaito ei siis vaikuta merkittävästi muihin muuttujiin, mutta taloudellisella lukutaidolla itsellään on merkittävä vaikutus vakuutusosaamiseen.

6 Yhteenveto

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksenä oli, miten taloudellinen lukutaito vaikuttaa vakuutusosaamiseen. Tutkimuksessa tutkittiin taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen yhteyttä taloudellisen tietämyksen ja vakuutusosaamisen kysymyksiä ja vastauksia tutkimalla sekä regressiomallien avulla. Tavoitteena oli verrata taloudellisen lukutaidon tasoa vakuutusosaamisen tasoon. Lisäksi tutkimuskysymyksenä oli, miten vastaajan eri taustatiedot vaikuttavat vakuutusosaamiseen. Taustatietoina käytettiin vastaajan ikää, sukupuolta, koulutusta ja tulotasoa.

Tutkimushypoteesina oli, että henkilön taloudellisen tietämyksen tasolla on vaikutusta vakuutusosaamisen tasoon. Tämä hypoteesi hyväksytään, koska kaikkien tutkittujen vakuutusosaamisen osalta parempi taloudellinen lukutaito vaikutti vakuutusosaamisen oikein vastaamiseen tilastollisesti merkitsevällä tavalla. Lisäksi viimeisessä taulukossa 12 esitettyjen tutkimuksen päätulosten selitettävänä muuttujana oli vakuutusosaamisen summamuuttuja eli kaikkien vakuutusosaamisen summattu muuttuja. Myös tässä parempi taloudellinen lukutaito selitti vakuutusosaamista tilastollisesti merkitsevällä tavalla. Henkilön parempi taloudellinen lukutaito oli merkittävä selittävä tekijä vakuutusosaamisessa.

Toisena hypoteesina oli, että eri kontrollimuuttujien välillä on eroja vakuutusosaamiseen. Tämä hypoteesi hyväksytään sukupuolen, koulutustason ja tulotason osalta. Miehet, korkeasti koulutetut ja yli 20 000 euroa vuodessa ansaitsevat omasivat paremman vakuutusosaamisen. Iän vaikutus vastauksiin jakautui eri kysymysten mukaan eri tavalla, joten selkeää eroa vakuutusosaamisessa eri ikäryhmien väliltä ei löydetty. Viimeisenä tutkitun vakuutusosaamisen päätulosten mukaan 45–59-vuotiailla oli parempi osaaminen, mutta yksittäisten kysymysten osalta tulokset vaihtelivat selkeästi.

Taloudellinen lukutaito pitää sisällään taloudellisen tietämyksen, taloudellisen asenteen ja taloudellisen käyttäytymisen. Taloudellinen tietämys tarkoittaa kuluttajan tietoja ja taitoja omasta sekä kotitalouden talouden suunnittelusta ja talouden hoidosta. Tämä

tutkimus kartoitti ainoastaan taloudellista tietämystä, jota tutkittiin neljän ydinkysymyksen avulla. Kysymykset liittyivät korkotasoon, inflaatioon ja riskin hajauttamiseen.

Taloudellinen lukutaito on viime vuosina ollut usean tutkimuksen kohteena ja yhteiskunnallisena puheenaiheena. Rahoitusmarkkinoiden jakautuneisuus ja yhteiskunnan järjestämien eläkejärjestelmien lakkauttaminen tai supistaminen ovat antaneet yksilöille kasvavissa määrin vastuuta omasta taloudestaan ja tulevaisuuteen varautumisesta. Talousasioiden opetuksesta koulussa on keskusteltu ja opetusta on lisätty, jotta nuorten taloustaidot olisivat sellaisella tasolla, että esimerkiksi isoilta velkaantumisongelmilta vältyttäisiin ja ihmiset osaisivat varautua oman taloutensa muutoksiin. Monissa maissa on jo ryhdytty kansallisten strategioiden avulla kehittämään kansalaisten talousosaamisen parantamista.

Vakuutusosaamista on tutkittu vähemmän kuin taloudellista lukutaitoa. Vakuutusten käyttö ja sisältö ovat kuitenkin osa yksilön taloutta, koska vakuutuksilla voidaan varautua hyvinkin suuriin riskeihin. Erityisesti erot yhteiskunnan tarjoamien ja itse otettavien vakuutusten välillä saattavat ajoittain hämärtyä. Suomalaisillakin on vääristyneitä käsityksiä siitä, millaista turvaa yhteiskunta antaa ja millaisiin asioihin tulee itse varautua omilla vakuutuksilla. Vakuutukset koetaan aiempien tutkimusten mukaan vaikeaselkoisiksi ja hankalaksi vertailla. Tämän vuoksi olisi hyvä saada vakuutusosaaminen isommalle huomiolle talousosaamisen keskustelussa ja tutkimuksissa. Vakuutusten avulla pystytään välttämään ja helpottamaan isojakin taloudellisia kolauksia. Toivottavaa olisi, että kansainvälisissä taloudellisen lukutaidon tutkimuksissa tulevaisuudessa vakuutus-kysymykset olisivat mukana, jolloin tuloksia voisi verrata suomalaisten vakuutusosaamiseen.

Tutkimuksesta saadut tulokset noudattavat pääosin samaa linjaa, mitä aiemmat tutkimukset taloudellisesta lukutaidosta ovat osoittaneet. Taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen välistä yhteyttä ei ole vielä merkittävästi tutkittu, mutta parempi talousosaaminen on aiemmissa tutkimuksissa korreloitunut parempana säästämisenä ja

eläkkeelle varautumisena. Tässä tutkimuksessa selkeästi parempi taloudellinen lukutaito korreloi vakuutusosaamisen kanssa.

Tutkimuksen tulosten mukaan korkeasti koulutetuilla vakuutusosaaminen oli parempaa kuin alemmin koulutetuilla. Taloustaitojen opetusta peruskoulussa on jo lisätty, mutta opetusta ja tiedonjakamista olisi syytä olla myöhäisemmässäkin vaiheessa. Korkeasti koulutetut saavat todennäköisesti oman koulutusalan lisäksi opetusta myös perusop-
piaineisiin liittyen, joten yleinen tietotaso kasvaa. Lisäksi korkeasti koulutetut saattavat joutua suunnittelemaan omaa talouttaan tarkemmin, koska yleensä tulot opiskelijoilla ovat pienemmät ja opiskelu saattaa kestää useamman vuoden. Todennäköisesti nämä opiskeluaikaiset kokemukset ovat yhtenä syynä parempaan oman talouden hallintaan ja siten kehittävät talousosaamista.

Korkeasti koulutetuilla tulotaso on valmistumisen jälkeen keskimäärin korkeampaa kuin alemmin koulutetuilla. Tämän myötä säästämistä, sijoittamista ja tulevaisuuteen varautumista tapahtuu todennäköisemmin, kun on enemmän varoja käytettävänä. Korkeampi tulotaso mahdollistaa kattavampien vapaaehtoisten vakuutusten hankinnan, joten enemmän ansaitsevat ottavat laajempia vakuutuksia ja tämän myötä yhteys vakuutusyhtiöön on säännöllisempää. Omaisuuden kasvaessa myös vakuutusten määrä yleensä kasvaa. Isompi vakuutusmäärä lisää tietoa erilaisista vakuutuksista ja niiden käytöstä. Vähemmän ansaitsevat saattavat joutua tyytymään vain pakollisiin vakuutuksiin, jolloin tietotaso erilaisten vakuutusten käytöstä ja vaikutuksista on huonompi. Pakollisten vakuutusten myötä ei välttämättä tule tarvetta olla yhteydessä vakuutusyhtiöön ja selvittää vakuutusten tarkoitusta ja merkitystä. Olisikin syytä keskustella, miten varmistettaisiin riittävä tietämys sekä vakuutusasioissa että taloudellisessa osaamisessa niille, jotka eivät käy korkeakoulututkintoa.

lällä ei havaittu tässä tutkimuksessa olevan selkeää vaikutusta vakuutusosaamiseen. Tulokset eri ikäryhmien välillä vaihtelivat, mutta taulukossa 12 havaittujen päätulosten myötä keski-ikäisillä 45–59-vuotiailla tietämys olisi parhaimmalla tasolla. Ikä

ymmärrettävästi tuo lisää elämäkokemusta ja tietämystä monista eri asioista. Etenkin vakuutusten osalta korkeampi ikä tuo mukanaan esimerkiksi uusia vakuutettavia kohteita, kuten lapsia, omakotitaloa tai muuta omaisuutta. Kasvavan vakuutusmäärän myötä yhteys vakuutusyhtiöön on säännöllisempää ja tietämys omista vakuutuksista kasvaa esimerkiksi vahinkojen myötä. Monesti vasta vahingon satuttua ymmärretään esimerkiksi omavastuun konkreettinen merkitys tai ikävähennysten vaikutus korvauksen suuruuteen. Isompi vakuutusten lukumäärä korkeamman iän myötä varmasti vaikuttaa henkilön vakuutusosaamiseen. Keski-iässä yleensä ruvetaan miettimään tulevaa eläkeikää ja siihen varautumista. Eläkejärjestelmien muutosten myötä yksilön vastuu on lisääntynyt, joten ihmiset saattavat tutustua eläkevakuutustarjontaan ja näin ollen kasvattaa omaa tietämystään. Vakuutusyhtiöiden tiedonantovelvollisuus on tarkkaan määritetty, joten tietoa vakuutusten kattavuudesta varmasti saa ja löytyy, jos vain henkilön kiinnostus asian suhteen on riittävää.

Tässä tutkimuksessa ei ollut mukana taloudellista käyttäytymistä eikä taloudellisia asenteita. Jatkotutkimusaiheena olisi syytä tutkia myös käyttäytymisen ja asenteiden vaikutusta vakuutusosaamiseen. Vakuutusosaamisen osalta tässä tutkimuksessa ei tutkittu subjektiivisen vakuutusosaamisen vaikutuksia. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe voisi olla, miten taloudelliset asenteet vaikuttavat henkilön kokemaan subjektiiviseen vakuutusosaamiseen.

Tutkimuksesta saatujen tulosten valossa olisi tärkeää, että aiheesta tehtäisiin jatkossa sekä Suomessa että kansainvälisesti enemmän ja laajempia tutkimuksia nimenomaan niin, että vakuutusosaaminen on yksi osa taloudellista lukutaitoa. Säännöllisten tutkimusten avulla yhteiskunta saisi arvokasta tietoa taloudellisen lukutaidon ja vakuutusosaamisen tasosta. Tuloksien avulla olisi helppo vertailla taloudellisen lukutaidon vaikutuksia vakuutusosaamiseen. Lisäksi olisi tärkeää ottaa tutkimusten tulokset laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja lisätä talousosaamisen opetusta ja tiedon lisäystä etenkin aikuisille. On hienoa, että Suomessa on herätty tähän aiheeseen ja Suomen Pankki on ottanut vastuun talousosaamisen koordinoinnista. Tämän tutkimuksen ja monien

aiempien tutkimusten myötä taloudellinen lukutaito vaikuttaa hyvin merkittävästi henkilön jokapäiväiseen taloudenhoitoon sekä tulevaisuuden taloussuunnitteluun. Hyvät taloustaidot luovat hyvän perustan tasapainoiselle elämälle.

Lähteet

- Atkinson, A. & Messy, F. (2012, 26. maaliskuuta). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15. <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Danske Bank. 2019. Millainen on suomalaisten nuorten talousosaaminen? Vanhempien ja nuorten näkemykset eroavat. Noudettu 2020-05-15 osoitteesta <https://danskebank.fi/sinulle/artikkelit/2019/03/millainen-on-suomalaisten-nuorten-talousosaaminen>
- Finanssiala ry. (2018). Vakuutustutkimus 2018. Noudettu 2020-04-23 osoitteesta <https://www.finanssiala.fi/materiaalipankki/tutkimukset/Sivut/default.aspx>
- Havakka, P., Niemelä, M. & Uusitalo H. (toim.) (2016). Sosiaalivakuutus. FINVA.
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus (9. uudistettu painos). Edita.
- Hung, A., Parker, A. & Yoong, J. (2009, 2. syyskuuta). Defining and Measuring Financial Literacy. RAND Labor and Population Working Paper Series WR-708. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1498674>
- Jappelli, T. (2009). Economic Literacy: An International Comparison. The Economic Journal: Volume 120, Issue 548. <http://www.csef.it/WP/wp238.pdf>
- Kaiser, T. & Menkhoff, L. (2017). Does financial education impact financial literacy and financial behaviour, and if so, when?. Policy reseach working paper 8161. <http://dx.doi.org/10.1093/wber/lhx018>

- Kalmi, P. (2013). Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki. Kansantaloudellinen aikakauskirja - 109. vuosikerta. Noudettu 2020-04-02 osoitteesta <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2014/09/kalmi.pdf>
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2014). Suomalaisten taloudellinen tietämys 2014 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-08-02). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jarko]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3271>
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2016a). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. Kansantaloudellinen aikakauskirja - 112. vuosikerta. Noudettu 2020-04-02 osoitteesta https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2016b). Insurance Literacy as a Form of Financial Literacy: Evidence from Finland. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Karhunen, J. (2019). Vieraskynä: Vakuutusosaaminen on talousosaamisen unohdettu laji. Nuorten Akatemia. Noudettu 2020-04-17 osoitteesta <https://www.nuortenakatemia.fi/vieraskyna-vakuutusosaaminen-on-talousosaamisen-unohdettu-laji/>
- Kawinski, M. & Majewski, P. (2017). Financial and Insurance Literacy in Poland. Faculty of Economic Sciences, University of Warsaw. <https://doi.org/10.26405/WP/WNE/2017/232/003>
- Kivistö, S., Pihlström, S. & Tolonen, M. (toim.) (2016). Talous ja Moraali. Gaudeamus.
- Klapper, L., Lusardi, A. & van Oudheusden. (2015). Financial Literacy Around the World: Insights from the S&P Global Finlit Survey. Noudettu 2020-04-07 osoitteesta https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x83489

- Laine, K., Ahonen, A. & Nissinen, K. (2020, 7. toukokuuta). Pisa 2018 talousosaaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-827-4>
- Lusardi, A. (2015, 2. helmikuuta). Risk Literacy. Global Financial Literacy Excellence Center. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2568754>
- Lusardi, A & Mitchell, O. (2011). Financial literacy around the world: an overview. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>
- Lusardi, A. & Mitchell, O. (2014). The economic importance of financial literacy: theory and evidence. *Journal of Economic Literature* 2014, 52(1). <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>
- Maunu, T. & Tenhunen, S. (2010, 10. elokuuta). Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2010:8. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015112620024>
- Metsämuuronen, J. (2008). Monimuuttujamenetelmien perusteet (2. korjattu painos). International Methelp Ky.
- Nordnet, Talous ja nuoret TAT, Suomen ekonomit & Suomen kauppakorkeakoulut (ABS) ry. (2019). Tutkimus: yli puolet suomalaisista pitää nuorten talousosaamisen tasoa huonona. Noudettu 2020-05-15 osoitteesta <https://www.sttinfo.fi/tiedote/tutkimus-yli-puolet-suomalaisista-pitaa-nuorten-talousosaamisen-tasoa-huonona?publisherId=66144441&releaseId=69861877>
- Norio-Timonen, J. (2018). Vakuutuslain pääkohdat (2. uudistettu painos). Alma Talent.

- O'Connor, G. & Kabadayi, S. (2019, 26. kesäkuuta). Examining Antecedents of Health Insurance Literacy: The Role of Locus of Control, Cognitive Style, and Financial Knowledge. *The journal of consumer affairs*, Spring 2020. <https://doi.org/10.1111/joca.12266>
- OECD. (2008). Improving Financial Education and Awareness on Insurance and Private Pensions. <https://doi.org/10.1787/9789264046399-en>
- OECD. (2012). PISA 2012 Results: Students and Money. Financial Literacy Skills for the 21st CENTURY (Volume VI). <https://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en>
- OECD. (2015). PISA 2015 Results Students' Financial Literacy. <https://dx.doi.org/10.1787/9789264270282-en>
- OECD. 2017. G20/OECD INFE Report on adult financial literacy in G20 Countries. Noudeutu 2020-04-02 osoitteesta <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries.pdf>
- Peura-Kapanen, L. & Lehtinen, A. (2011). Nuorten taloudellinen osaaminen - määrittelyä, toimijoita, materiaaleja. Kuluttajatutkimuskeskus. <http://hdl.handle.net/10138/152345>
- Pellikka, T., Peilimö, P., Puntari, P. & Vaitomaa, M. (2011). Omaisuuden vakuuttaminen (3. uudistettu painos). FINVA.
- Pellinen, A. (2009). Sijoitusrahastoasiakkaiden taloudellinen kyvykkyys ja tulevat lisäsijoituspäätökset. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7895-2>

- Peura-Kapanen, L. (2014, 29. syyskuuta). Nuorten itsenäistyminen edellyttää talousosaamista. Hyvinvointikatsaus 4/2013 - Teema: Aikuistuminen, työura ja eläkkeelle siirtyminen. Noudettu 2020-04-18 osoitteesta http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html?s=0#1
- Raijas, A. & Uusitalo, O. (2012). Nuoret ja talousosaaminen. Kuluttajatutkimuskeskus. <http://hdl.handle.net/10138/152329>
- Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen, O. (2020, 3. huhtikuuta). Suomalaisten talousosaaminen : Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. Suomen Pankki. A:119. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202004022056>
- Raijas, A. (2020, 27. elokuuta). Kartoitus talousosaamisen edistämistoiminnasta Suomessa vuonna 2020. Suomen Pankki. A:121. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202008272293>
- Suomalaisten taloudellinen tietämys 2014 [koodikirja]. (2019). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2019.
- Suomen Pankki. (2018, 8. toukokuuta). Talouslukutaito 2020-luvulla. Maksuneuvoston e-kirjanen. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-201808081950>
- Suomen Pankki. (2020). Talousosaamishanke. Noudettu 2020-11-06 osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/opi-taloudesta/opi-taloudesta/talousosaamishanke/>
- Taloudellinen tiedotustoimisto. (2018). Nuorten talousosaaminen. TAT 2018/Nuorten talousosaaminen -tutkimus. Noudettu 2020-04-18 osoitteesta <https://www.tat.fi/wp-content/uploads/2018/11/Nuorten-talousosaaminen-raportti.pdf>

Tennyson, S. (2011). Consumers' Insurance Literacy: evidence from survey data. *Financial Services Review* 20 (2011). Noudettu 2020-04-26 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/267094407_Consumers'_Insurance_Literacy_Evidence_from_Survey_Data

Tilastokeskus. Käsitteet. Noudettu 2020-04-28 osoitteesta https://www.stat.fi/meta/kas/survey_tutkimus.html

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi.